

HUMAN
RIGHTS
WATCH

AÇIK ÇEK

Türkiye’de Darbe Girişimi Sonrası İşkenceye Karşı Koruma Tedbirlerinin Askıya Alınması

Açık Çek

**Türkiye’de Darbe Girişimi Sonrası İşkenceye Karşı Koruma
Tedbirlerinin Askıya Alınması**

Copyright © 2016 *Human Rights Watch*

Tüm hakları saklıdır.

Amerika Birleşik Devletlerinde basıldı

ISBN: 978-1-6231-34181

Kapak tasarımı: Rafael Jimenez

İnsan Hakları İzleme Örgütü (*Human Rights Watch*) dünya çapında kişilerin insan haklarının korunması için çalışır. Ayrımcılığın önlenmesi, siyasi özgürlüklerin savunulması, savaş zamanında kişilerin insanlık dışı fiillerden korunması ve faillerin adalet karşısına çıkartılması için kurbanların ve aktivistlerin yanında yer alırız. İnsan hakları ihlallerini araştırır ve ifşa eder, ihlalcilerin sorumlu tutulmaları için çalışırız. Hükümetlerden ve gücü elinde tutanlardan kötü muamele uygulamalarını sona erdirmelerini ve uluslararası insan hakları hukukuna uygun davranmalarını talep ederiz. Kamuoyu ve uluslararası toplumu herkes için insan hakları davasına destek vermeye davet ederiz.

İnsan Hakları İzleme Örgütü 40'dan fazla ülkede çalışanı ve Amsterdam, Beyrut, Berlin, Brüksel, Cenevre, Goma, Johannesburg, Londra, Los Angeles, Moskova, Nairobi, New York, Paris, San Francisco, Sidney, Chicago, Tokyo, Toronto, Tunus, Washington DC ve Zürih'te ofisleri bulunan uluslararası bir kuruluştur.

Daha fazla bilgi için websitemizi ziyaret edebilirsiniz: <http://www.hrw.org>

EKİM 2016

ISBN: 978-1-6231-34181

Açık Çek

Türkiye’de Darbe Girişimi Sonrası İşkenceye Karşı Koruma Tedbirlerinin Askıya Alınması

Özet	1
Tavsiyeler	6
Türkiye hükümetine:	6
Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'ne.....	7
Birleşmiş Milletler'e.....	7
Türkiye'nin uluslararası ortaklarına	8
Metodoloji	9
I. Arkaplan	10
Darbe Girişimi ve Sonrası.....	10
Hukuki Çerçeve	12
Türkiye’de İşkence.....	14
II. İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Koruma Tedbirlerinin Askıya Alınması	16
Yargısal Denetimsiz Uzun Süreli Gözaltı	16
Tecrit Gözaltı (incommunicado detention) ve Avukat Seçme Hakkının Tanınmaması	17
Avukatla Görüşme Hakkına Müdahale.....	21
Yetersiz Sağlık Muayenesi	22
Sağlık Raporlarına Erişimin Olmaması.....	24
Gözaltı yerlerinin izlenmemesi	25
III. Korku iklimi	26
IV. İşkence ve Kötü Muamele İddiaları	28
Vaka 1:	29
Vaka 2:.....	30
Vaka 3:.....	31
Vaka 4:.....	33
Vaka 5:	33
Vaka 6:.....	34
Vaka 7 ve 8:.....	36

Vaka 9:.....	36
Vaka 10:	37
Vaka 11:.....	38
Vaka 12:	40
Vaka 13	40
V. İşkence ve Kötü Muamelenin Cezasız Kaldığı Bir İklım	44
VI. Uluslararası ve Yerel Kuruluşların Tepkileri	46

Özet

Olağanüstü Hal'de olduğumuz için seni öldürsem bile kimsenin umurunda olmaz. Kaçmaya çalışırken vurduğumu söylemem yeterli.

-Bir polis memurunun gözaltındaki kişiye söylediği bu sözlerin, gözaltında tutulan başka birinin aile bireyleri tarafından işitildiği belirtildi

Buradan sağ çıkamazsın. Artık elimizde 30 gün var.

-Polis memurunun, gözaltındaki kişiye copla tecavüz tehdidinde bulunurken , gözaltı süresinin 30 güne uzatılmasına atfen söylediği bu sözler, bir avukata müvekkili tarafından aktarıldı

Çok ilerleme kaydettik. Türkiye'de işkenceye karşı yürütülen mücadele çok önemli. Ancak, işkence bulaşıcı bir hastalık gibi. Bir kez başlayınca yayılıyor. Herşeyin geriye gittiğini görmek çok acı verici.

-Türkiye'de işkence davalarına bakan ve işkence gördüklerini düşündükleri kişilerle birlikte gözaltına alınan bir avukat

15-16 Temmuz 2016 tarihlerinde ordu içindeki bazı unsurlar Türkiye'nin seçilmiş hükümetine karşı bir darbe girişiminde bulundu. Darbe girişiminde yer alanlar İstanbul ve Ankara sokaklarına tanklar çıkardı, savaş uçaklarıyla Meclis'i bombaladı ve darbe girişimini protesto için sokaklara dökülen halkın üzerine helikopterlerden ateş açtı. Çatışmalar sırasında en az 241 vatandaş ve güvenlik mensubu hayatını kaybetti.

Türkiye hükümeti başarısız darbe girişiminden kısa süre sonra olağanüstü hal ilan etti. İstisnai koşullarda hükümetin bu uygulamaya hakkı bulunuyor. Hükümet ayrıca halkı korumak, darbe girişimi sırasında işlenen cinayet ve bedensel zarara yol açmak dahil tüm suçları soruşturmak ve sorumlulardan hesap sormak hakkına da – ve hatta yükümlülüğüne – sahip.

Bununla birlikte, olağanüstü hal ilan etmek hükümete haklara ilişkin yükümlülüklerini azaltma konusunda açık çek vermez ve bilhassa, aykırı tedbirler alınması mümkün olmayan, dokunulmaz belli hak ve yükümlülükler vardır. Bu rapor yayıma hazırlanırken halen devam etmekte olan olağanüstü hal sırasında hükümet, gözaltında tutulan kişileri işkence ve kötü muameleden koruyabilecek tedbirleri ortadan kaldıran maddeler de içeren

iki kanun hükmünde kararname (KHK) çıkarttı. Yetkili makamlar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) sağladığı korumaları, hangileri olduğunu belirtmeden, askıya aldıklarını ilan ettiler. Ardından, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin (UMSHS), aralarında gözaltındakilere insani muamele ve etkili bir hukuki yola başvurma hakkıyla ilgili maddelerin de olduğu 13 maddesini askıya aldıklarını açıkladılar.

40'tan fazla avukat, insan hakları aktivisti, gözaltından serbest bırakılmış kişi, sağlık personeli ve adli tıp uzmanıyla yapılan görüşmelere dayanarak hazırlanan bu rapor, olağanüstü hal uygulamasının polis gözaltı koşullarını ve tutuklu haklarını nasıl etkilediğini inceliyor. Bu raporda ayrıca biri, birden çok tutukluyu kapsayan işkence dahil 13 ihlal vakası detaylarıyla ele alınıyor.

Başarısız darbe girişiminden bu yana polis, 40 binden fazla asker, subay, polis, hakim, savcı, öğretmen ve farklı mesleklerden daha birçok kişiyi gözaltına aldı. Hükümetin açıklamalarına göre tutulananların çoğu, ABD'de yaşayan dinadamı Fethullah Gülen liderliğindeki Gülen hareketi'yle bağlantılı olduğu şüphesiyle gözaltına alınmışlardı. Türkiye hükümeti bu hareketi "Fethullacı terör örgütü" (FETÖ kısaltmasıyla da anılıyor) olarak tanımlıyor ve FETÖ'yü darbe girişiminin arkasındaki ana grup olmakla suçluyor.

Uluslararası hukuk işkenceyi mutlak surette yasaklar ve bu yasak savaş veya ulusal acil durum hallerinde bile askıya alınamaz. Ancak buna rağmen, olağanüstü hal altında çıkartılan KHK'lar gözaltındakileri kötü muamele ve işkenceye karşı koruyacak önemli tedbirleri ortadan kaldırıyor.

Yargı denetiminin olmadığı emniyette gözaltı süresini dört günden 30 güne çıkartan KHK'lar, gözaltındaki kişileri kötü muameleyle karşı daha korumasız bıraktı. Avukatlar ve gözaltından çıkmış bir kişi bazı vakalarda polisin bu uzatılmış süreyi gözaltındakileri tehdit etmek için özellikle kullandığını söyledi.

KHK'lar uyarınca gözaltında tutulananların avukatlarıyla görüşmeleri beş güne kadar engellenebiliyor ve bu da, aileleriyle görüşmelerine de izin verilmeyen bu kişilerin *de facto* (fiilen) tecrit gözaltında kalmasına yol açıyor. Kolluk görevlileri tutulan kişinin avukatıyla görüşmesine izin verse bile, görüşmesine izin verilen avukat sıklıkla yalnızca adli yardım avukatı olabiliyor. Gözaltında tutulmuş kişiler bu avukatların genellikle genç

ve tecrübesiz olduklarını, dolayısıyla baskı ve manipülasyon karşısında daha dayanıksız olduklarını söyledi.

KHK'lar ayrıca şüphelilerin avukatlarıyla gizli görüşme yapma haklarını da kısıtlıyor. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü avukatlar, müvekkilleriyle yaptıkları görüşmelerde genellikle polis memurlarının da odada olduğunu ve hatta bazen görüşmeleri kaydettiklerini veya alınan notlara baktıklarını söylediler.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün belgelediği bazı vakalarda, kolluk görevlileri ve diğer görevlilerin bu hakları, kanun hükmünde kararnemelerin izin verdiği geniş hareket alanını da aşacak düzeyde ihlal ettiği görülüyor.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün yaptığı araştırma, polis tarafından yakalanan veya gözaltında tutulanların sağlık muayenesinin de güvenilirliği de, söz konusu muayenelerin gözaltı yerlerinde veya polis memurlarının önünde yapılmasını talep eden polislerin tutumu ve yetkililerin baskısı yüzünden zayıfladığını ortaya koyuyor. Ek olarak yetkililer, soruşturmanın gizliliği bahanesiyle, yakalama veya gözaltı sırasında kötü muamele yapıldığı iddialarını doğrulayabilecek olan doktor raporlarını şüphelinin veya avukatının görmesine de ısrarla izin vermiyorlar.

Kolluk güçleri bu tedbirleri yalnızca darbe girişimine karışmakla suçlanan kişilere değil silahlı Kürt ve sol gruplarla bağlantılı olmakla suçlanarak gözaltına alınan kişilere de uyguluyor ve kötü muamele ve adil olmayan yargılamaya karşı koruyacak tedbirlerden onları da mahrum bırakıyorlar.

Tüm bunlar, İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü avukatların, gözaltında tutulanların, insan hakları aktivistlerinin, sağlık personeli ve adli tıp uzmanlarının, hükümetin darbe destekçisi olduğu iddiasıyla yürüttüğü kapsamlı gözaltılarda sıranın kendilerine gelmesinden korktuklarını söyledikleri bir ortamda gerçekleşiyor.

Bu rapor emniyetteki gözaltı dönemine, yani kişinin hakim önünde çıkarılmasından önceki süreye odaklanıyor. Uzman insan hakları izleme kurumları, bu sürenin gözaltına alınan kişilerin kötü muameleyle en açık olduğu süre olduğunu ısrarla vurguluyor. Olağanüstü halin cezaevi koşullarını nasıl etkilediği ise bu raporun kapsamı dışında bulunuyor.

Avukatlar, sağlık personeli, son dönemde gözaltından bırakılmış kişiler ve gözaltında tutulanların aileleri İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne, gözaltında işkence ve kötü muameleyle ilgili, farklı düzeylerde şiddetin uygulandığı 13 vaka anlattılar. İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün belgelediği kötü muamele vakaları arasında rahatsız edici pozisyonlarda tutmak ve uykusuz bırakmaktan ağır dayak, cinsel taciz ve tecavüz tehdidine varan farklı yöntemler yer alıyor. Kötü muameleden söz edilen vakalardan sekizi darbe girişiminden hemen sonra, henüz kanun hükmünde kararnameler çıkarılmadan önce gerçekleşti. Kötü muamele uygulandığı iddiasında bulunan vakalardan beşi ise KHK’ların çıkarılmasından sonra gerçekleşti. Vakalar raporda detaylı olarak anlatılmaktadır.

İnsan Hakları İzleme Örgütü vakaların birçoğunda güvenlik endişesiyle endişesiyle, görüşülen kişilerin isimlerini ve kimliklerini ortaya çıkarabilecek diğer detayları gizli tuttu.

KHK hükümleri ve darbe sonrası gözaltı uygulamaları, kötü muamele ve işkence iddialarını belgelemeyi zorlaştırdı. Darbe girişiminden sonra gözaltına alınanlar, bu rapor için araştırma yapıldığı sırada hâlâ hapisteydi ve birçoğu, avukatları ve aileleriyle rahatça konuşamıyordu. Bazı avukatlar İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne, serbest bırakılan müvekkillerinin gözaltı koşullarıyla ilgili konuşamayacak kadar çok korktuklarını söylediler.

Bazı hüküm ve uygulamaların işkence iddialarını destekleyecek kanıtlara ulaşmayı özellikle zorlaştırmak üzere tasarlandığı anlaşılıyor. Örneğin, şüphelilerin gözaltı sırasında ve sonrasındaki sağlık muayenesi raporlarının şüphelilerin ve avukatların görmesine izin verilmemesinin herhangi bir haklı gerekçesi olmasa da, kötü muamele iddialarını desteklemeyi zorlaştırdığı kesin. Bir başka engel de mevcut hapisane izleme kurullarını lağıveden 1 Eylül tarihli KHK. Her ne kadar söz konusu izleme kurulları etkin bir denetim mekanizması değildiyse de, Eylül ayında, tüm kapatılma yerlerini denetleme yetkisi olan bir başka ulusal önleyici mekanizmanın faal olmadığı bir durumda bu kurulları dağıtarak hükümet, gözaltı yerlerinin denetlenmesini önlemeye çalıştığı yolunda bir şüpheyeye yol açıyor.

Sonuç olarak, bu raporda yer alan kötü muamele iddiaları vakalarının bazıları gözaltındaki kişilerin avukatlarına, avukatların da İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne aktardığı bilgilere dayanmaktadır. Bununla birlikte, İnsan Hakları İzleme Örgütü bu vakalarla ilgili verilen detaylı bilgilere ve anlatımlardaki iç tutarlılığa dayanarak bu öykülerin güvenilir olduğuna hükmetmiştir.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan dahil Türkiye hükümeti yetkilileri darbe girişiminden sonra işkenceye sıfır tolerans göstereceklerini ilan ederek bunun iktidardaki AKP'nin 2003 yılından bu yana resmi politikası olduğunu vurguladılar. Ne var ki, yetkili makamlar son işkence iddialarına gereğince yanıt vermek yerine bu iddiaları dile getirenleri taraflı ve darbe yanlısı olmakla veya Gülen hareketi'nin propagandasını yapmakla suçladılar. Hükümetin Uluslararası Af Örgütü'nün işkence iddialarıyla ilgili 24 Temmuz 2016 tarihli açıklamasını kısa yoldan reddetmesi buna bir örnektir.

Hükümetin işkence ve kötü muamelenin önlenmesi taahhüdünün sorgulanmasına yol açan başka tedbirler de aldığı görülüyor. Örneğin, KHK'larda yer alan bir hüküm, hükümet yetkililerinin KHK'lar kapsamında gerçekleştirdikleri görevleri sebebiyle hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacaklarını belirtiyor, ki bu tedbirin işkence ve kötü muameleyi kolaylaştırmaktan başka bir anlamı olamaz. İlaveten, hükümet, Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Özel Raportörü'nün 10-14 Ekim 2015 tarihleri arasında gerçekleştirmesi planlanan ziyaretini de erteledi.

Türkiye makamları kötü muameleye olanak sağlayan KHK hükümlerini derhal iptal etmeli, gözaltına alınan herkesin yeterli ve bağımsız sağlık muayenesinden geçmesini sağlamalı ve tüm işkence ve kötü muamele iddialarını vakit geçirmeden, tarafsız bir biçimde soruşturmalıdır.

Tavsiyeler

Türkiye hükümetine:

- İşkence ve kötü muameleye zemin yaratan kanun hükmünde kararname maddelerini derhal iptal edin ve devletin uluslararası hukuktan gelen temel yükümlükleriyle uyumlu hale getirin. Özellikle:
  - Yargısal denetim olmaksızın gözaltında tutma süresinin 30 güne çıkarılması hükmünü iptal edin;
  - Gözaltına alınan kişinin avukatıyla görüşmesinin beş güne kadar kısıtlanmasına dair maddeyi iptal edin;
  - Avukat ve gözaltındaki müvekkili arasındaki özel görüşmeye getirilen kısıtı iptal edin;
  - Gözaltındaki kişinin avukat seçme hakkına yönelik kısıtlamaları kaldırın; tutulan kişinin istediği avukatla görüşmesi ancak bir hakimin, söz konusu avukatın yasal temsilcilik yapamayacağını ortaya koyan somut sebeplere dayanarak karar vermesiyle kısıtlanabilmelidir;
  - Kararnameler kapsamında görevini yerine getiren kişinin bu fiilleri nedeniyle cezai sorumluluktan korunması hükmünü iptal edin.
- İşkence ve kötü muamele ihtimaliyle ilgili olabilecek tüm sağlık raporlarını ve ilgili diğer bilgileri gözaltındakilere ve avukatlarına verin ve gözaltında tutulan kişi veya avukatının talep etmesi halinde bağımsız bir doktor tarafından muayeneye izin verin;
- Kolluk görevlilerinin gözaltındakilerin sağlık muayenesi sırasında müdahale etmemesini sağlayın. Müdahale edenlerle ilgili disiplin soruşturması başlatın;
- BM İşkenceye Karşı Özel Raportörü, baro temsilcileri, hükümet dışı kuruluşların temsilcileri, avukatlar ve sağlık personeli dahil, bağımsız gözlemcilerin tüm polis ve jandarma gözaltı merkezlerine ve hapisanelere erişimine izin verin;
- Rütbesi ne olursa olsun, işkence ve kötü muamele iddialarına karıştığı iddia edilen tüm güvenlik ve emniyet personelini hızla ve tarafsız olarak soruşturun ve işkence ve kötü muamele yapılmasını emreden, böylesi bir emri uygulayan veya uygulanmasına izin veren tüm görevlileri uluslararası standartlarla uyumlu şekilde yargılayın;
- Kolluk görevlilerinin ciddi ihlallere karıştığı yolunda iddialar söz konusu olduğunda komuta sorumluluğu taşıyanların savcılar tarafından soruşturulmasını sağlayın.

Böylesi fiillerden haberi olan ya da olması gereken ve önlemek veya cezalandırmak için hiçbir şey yapmayan komuta kademesi savcılık soruşturmalarına dahil edilmeli, gerektiğinde cezalandırılmalıdır;

- İhlallerden sorumlu kolluk görevlileri hakkında etkin ve anlamlı, disiplin yaptırımları uygulanmalıdır;
- Haklarında işkence veya kötü muamele iddialarıyla soruşturma yürütülen subayları aktif görevden alın ve mahkûmiyet almaları halinde görevlerine son verin;
- İşkencenin Önlenmesine Dair Avrupa Komitesi'nin Eylül 2016'daki *ad hoc* ziyaretinin sonuçları ve bulgularının derhal yayımlanmasına izin verin.

Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'ne

İlk fırsatta, 29 Ağustos-6 Eylül 2016 tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığınız ad hoc ziyareti takip niteliğinde yeni bir ziyaret gerçekleştirin.

Birleşmiş Milletler'e

BM'nin bu raporda ele alınan konulara dair usullerini gözeten mekanizmalar, Türkiye'deki durumu yakından gözlemeli ve endişelerini açıkça dile getirmelidirler.

Ekim ayı için planlanan ziyareti Türkiye hükümetince ertelenen İşkence Özel Raportörü, ilk fırsatta, 2016 yılı sona ermeden Türkiye'ye kapsamlı bir ziyaret gerçekleştirmek için bu ülkeyi zorlamalı ve tüm gözaltı merkezlerine tam erişim için ısrarcı olmalıdır. Ülkeyi sırasıyla Kasım 2016 ve Ocak 2017'de ziyaret etmeyi planlayan düşünce ve ifade özgürlüğü ile barışçıl toplanma özgürlüğüne dair özel raportörler, ziyaretlerini tamamlar tamamlamaz ilk sonuçları yayınlamalıdır. Hakim ve savcılarının bağımsızlığına ilişkin Özel Raportör ile Keyfi Gözaltılara dair Çalışma Grubu dahil olmak üzere diğer BM mekanizmaları da acilen ülkeyi ziyaret için talepte bulunmalıdır.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri bir BM gözlemci ekibiyle birlikte acilen Türkiye'yi ziyaret etme konusunu değerlendirmeli ve tüm gözaltı yerlerine erişim talep etmelidir.

Türkiye'nin uluslararası ortaklarına

- Türkiye hükümetini, işkenceye karşı koruyucu tedbirleri idame ettirmesi ve gözaltında işkence ve kötü muamele iddialarını tam manasıyla soruşturması yolunda uyarın;
- İnsan hakları konusunda uzmanlaşmış Türkiyeli ve uluslararası bağımsız gözlemcilerin gözaltı merkezlerine erişimine izin vermesi için Türkiye'ye baskı yapın;
- Bu raporda yer alan kaygılara ve tavsiyelere Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve BM İnsan Hakları Konseyi gibi çok taraflı forumlardaki sunumlarda yer verin.

Metodoloji

Bu rapor, kırkı aşkın avukat, insan hakları aktivisti, gözaltından bırakılmış kişiler, sağlık personeli ve adli tıp uzmanlarıyla yapılan görüşmeler temel alınarak hazırlandı. İnsan Hakları İzleme Örgütü araştırmacıları bu görüşmelerin çoğunu 2016'nın Ağustos ve Eylül aylarında İstanbul ve Ankara'da gerçekleştirdiler. Urfa ve Antalya'daki avukat ve aile bireyleriyle görüşmeler ise telefonla gerçekleştirildi.

Tüm katılımcılara görüşmelerin amacı, bilginin ne şekilde kullanılacağı ve istemeleri halinde isimlerinin gizli tutabileceği bilgisi verildi. Türkiye'de darbeden sonra hükümetin icraatlarını eleştiren kişilere karşı düşmanca bir ortam olması sebebiyle, İnsan Hakları İzleme Örgütü görüşülen kişilerin isimlerini, zaten alenileşmiş vakalar dışında, gizli tutmaya karar verdi. Gizliliğin sağlanması için İnsan Hakları İzleme Örgütü bazı vakalarda gözaltının yapıldığı yer, zaman ve görüşme tarihi gibi bilgileri de açıklamadı.

Görüşülen kişilerin hiçbiri İnsan Hakları İzleme Örgütü'yle görüşmelerinin karşılığında para veya başka tür bir teşvik almadı. Tüm görüşmeler İngilizce veya Türkçe, ya da Türkçe-İngilizce çevirmen aracılığıyla yapıldı.

I. Arkaplan

Darbe Girişimi ve Sonrası

15-16 Temmuz 2016 tarihlerinde ordu içindeki bazı unsurlar Türkiye'nin seçilmiş hükümetine karşı bir darbe girişiminde bulundu. Çatışmalar sırasında en az 241 vatandaş ve emniyet personeli hayatını kaybetti. Darbe girişiminde yer alanlar İstanbul ve Ankara sokaklarına tanklar çıkardı, savaş uçaklarıyla Meclis'i bombaladı ve darbe girişimini protesto için sokaklara dökülen halkın üzerine helikopterlerden ateş açtı. Askeri müdahaleye karşı halkın kitlesel tepkisi ve siyasi partilerin birlik içinde darbe girişimini kınamalarının darbenin başarısızlığa uğramasında önemli bir rol oynadığına inanılıyor.

İnsan Hakları İzleme Örgütü 15-16 Temmuz'da Ankara ve İstanbul'daki kanlı olayların ardından bazı tanıklarla görüştü. Bir seyahat acentasında çalışan 39 yaşında bir erkek o gece, Meclis'in bombalandığı sırada Ankara'nın merkezinde, Kızılay'da olduğunu söyledi.

Sabah yaklaşık 2.00 sularında bir helikopter Meclis'e saldırdı. Sesini duyabiliyorduk. 10 dakika sonra insanlara ateş etmeye başladı. Makineli tüfekle ateş ediyorlardı. Sol tarafımda bir grup kız çocuğu vuruldu. Sağımda bir baba vuruldu. Oğlunun çığlıklarını duyuyordum. Arkamda bir adam vuruldu, bacağı çok ciddi yaralanmıştı. Başka bir adamla birlikte ayağı yaralı olan kişiyi taşıdık. Kaldırımında, yerde yatan bir çok ölü insan vardı.¹

Bir başka erkek de önce yaralıların ambulansa taşınmasına nasıl yardım ettiğini ve ardından helikopterden açılan ateşle kendisinin de yaralandığını şöyle anlattı:

Arabamın yanına saklandım. Helikopterin makineli tüfeğiyle ateş ediyorlardı. Mermiler arabamın hemen yanına isabet etti ve parçaları beni yaraladı. 20 metre ileride üç ambulans vardı. Oraya doğru yürüdüm. Çok fazla hatırlamıyorum. Uyandığımda hastanedeydim. Bacağımda ve gövdemde şarapnel yaraları vardı.²

---

¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016

² İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016

İnsan Hakları İzleme Örgütü İstanbul’da, Kuleli Askeri Lisesi’nin yakınındaki, birçok sakininin hayatını kaybettiği Çengelköy Mahallesi’nin muhtarıyla görüştü. Muhtarın kendisi de göğsünden vurulmuş ve başarılı bir ameliyat ve 10 gün yoğun bakımdan sonra hayatta kalmıştı.

Darbe girişimi sırasında meydana gelen ve cinayet ve bedensel hasara yol açmak dahil tüm suçları soruşturmak ve sorumlulardan hesap sormak Türkiye yetkililerinin hakkı —ve hatta uluslararası hukuk bakımından yükümlülüğüdür.

Türkiye makamları, darbe girişiminden ABD’de yaşayan din adamı Fethullah Gülen’in destekçilerini sorumlu tutuyor. Gülen Hareketi’ni terör örgütü ilan eden hükümet bu gruptan “Fethullahçı terör örgütü” (kısaca adıyla FETÖ) olarak söz ediyor.

Darbe girişiminden bu yana Türkiye makamları 15 Temmuz’da yaşanan kanlı olaylarla bağlantılı olmakla suçlanan Gülen Hareketi’nin üye ve destekçilerini gözaltına alma harekâtı kampanyası yürütüyor. Adalet Bakanı, Eylül ayı sonu itibariyle 32,000 kişinin tutuklandığını ve 70,000 kişiyle ilgili de ceza soruşturmalarının yürütüldüğünü söyledi. Bu kişiler arasında askerler, polisler, hakimler, savcılar, gazeteciler, öğretmenler, akademisyenler, bürokratlar ve daha birçokları yer alıyor.³

Yetkililer ayrıca Gülen Hareketi üyesi veya destekçisi olmakla suçladığı binlerce kamu personeli de ya işten attı ya da el çektirdi. 1 Eylül’de, yaklaşık 41,000 kamu personeli ve devlet memuru kalıcı olarak işten atıldı. Yanı sıra 28,000 öğretmen işten çıkarılırken 11,000’den fazlası da 8 Eylül 2016 tarihinde görevden uzaklaştırıldı. İnsan Hakları İzleme Örgütü, gözaltıları ve diğer tedbirleri hukuki usullere aykırı ve keyfi oldukları gerekçesiyle eleştirmişti.⁴

---

³“Adalet Bakanı Bekir Bozdağ: FETÖ’den 32,000 kişi tutuklandı”, Mynet.com, 28 Eylül 2016, <http://www.mynet.com/haber/politika/adalet-bakani-bekir-bozdog-fetoden-32-bin-kisi-tutuklandi-2649797-1> (erişim tarihi 7 Ekim 2016)

⁴“Türkiye: Medya Organları Kapatıldı, Gazeteciler Gözaltına Alındı”, İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 28 Temmuz 2016, <https://www.hrw.org/tr/news/2016/07/28/292579>; “Türkiye: Hakimler ve Savcılar Haksız Yere Hapse Atılıyorlar”, İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 5 Ağustos 2016, <https://www.hrw.org/tr/news/2016/08/08/292831>

Hukuki Çerçeve

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 20 Temmuz 2016 tarihinde üç ay süreli olağanüstü hal ilan etti ve uygulama 21 Temmuz'da yürürlüğe girdi.⁵ Olağanüstü Hal, Cumhurbaşkanı liderliğindeki Bakanlar Kurulu'nun kanun hükmünde kararnameler çıkartmasına izin veriyor.⁶ Türkiye, 19 Ekim itibariyle olağanüstü hal uygulamasını üç ay daha uzattı.⁷

Türkiye hükümeti 22 Temmuz'da Avrupa Konseyi'ne, Türkiye'nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin koruma yükümlülüklerini "askıya aldığı" —yani, geçici olarak istisnai sınırlamalar uygulamaya koyduğunu— bildirdi. Ancak sözleşmenin hangi maddelerindeki yükümlülüklerini askıya aldığı belirtilmedi.⁸

Sözleşme "ulusun varlığını tehdit eden genel tehlike halinde" yükümlülüklerin azaltılmasına izin verirken, alınan tedbirlerin "kesinlikle durumun zorunlu kıldığı ölçüde olması gerektiğini" ve devletin uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerine ters düşmemesi gerektiğini belirtir. Avrupa Sözleşmesi veya diğer insan hakları sözleşmeleri uyarınca işkence yasağı yükümlülüğünün askıya alınması mümkün değildir.⁹

Bakanlar Kurulu'nun çıkarttığı 667 sayılı ilk KHK 23 Temmuz'da¹⁰, 668 numaralı ikinci KHK da 27 Temmuz'da¹¹ Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Her iki kararnamede de gözaltına alınan kişileri işkence ve kötü muameleden koruyacak temel tedbirleri askıya alan hükümler yer alıyor.

2 Ağustos'tan itibaren yürürlüğe giren bir kararla Türkiye, Avrupa Sözleşmesi'nde yer alan maddenin benzeri olan, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin (UMSHS)

---

⁵ Olağanüstü Hal İlanı, Resmi Gazete, 20 Temmuz 2016, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160721-4.pdf> (erişim tarihi 21 Eylül 2016).

⁶ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2016.pdf, madde 120.

⁷ Bkz. örneğin "Başbakan Yardımcısı Kurtulmuş: Olağanüstü hal 90 gün uzatıldı", Anadolu Ajansı, 3 Ekim 2016, <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/basbakan-yardimcisi-kurtulmus-olaganustu-hal-90-gun-uzatildi/657499> (erişim tarihi: 7 Ekim 2016)

⁸ 22 Temmuz 2016 tarihli bildirim JJ8187C tr./005-191, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2929966&SecMode=1&DocId=2380676&Usage=2>

⁹ AIHS, madde 15. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_TUR.pdf

¹⁰ Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: KHK/667, 22 Temmuz 2016, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160723-8.htm> (erişim tarihi 16 Eylül 2016).

¹¹ Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler ile Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: KHK/668, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160727M2-1.pdf> (erişim tarihi 16 Eylül 2016).

“ulusun varlığını tehdit eden” koşulların bulunması halinde taraf devletin yükümlülüklerini geçici olarak azaltmasına izin veren maddesini devreye sokarak UMSHS’yi de askıya aldı.¹² Yükümlülük azaltma bildiriminde Türkiye UMSHS’nin, aralarında özgürlük ve güvenlik hakkı, adil yargılanma ve özel hayatın gizliliği hakkı gibi hakların da bulunduğu 13 maddesini listeledi. Türkiye'nin UMSHS’nin mahpuslara insani muamele (madde 10) ve etkin hukuki yollara başvurma hakkını (madde 2(3)) güvenceye alan maddelerini, İnsan Hakları Komitesi bu iki maddenin hiçbir koşul altında askıya alınamayacağını net bir şekilde ortaya koymuş olmasına rağmen, askıya aldığını bildirmesi özellikle kaygılara yol açtı.¹³

Komite, insani muamele zorunluluğunun “askıya alınması mümkün olmayan genel uluslararası hukuk normlarından biri” olduğunu ve UMSHS’nin 7’nci maddesiyle koruma altına alınan işkence, zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezanın mutlak yasağıyla yakından bağlantılı olduğunu belirtmiştir.¹⁴

Türkiye’nin sözleşmeyi askıya almasına benzeri görülmemiş bir tepki veren 19 BM uzmanı ve üç BM çalışma grubu, yayınladıkları ortak açıklamada Türkiye hükümetine “4’üncü Madde’de yer alan yükümlülüklerin askıya alınması hükmü, UMSHS’nin koruma altına aldığı tüm yükümlülükleri gözardı etmek için açık çek vermez” dedi ve dahası “4’üncü Madde’nin işletilmesi ancak ulusun varlığına yönelik bir tehdit söz konusuysa hukukidir ve mevcut durumun bu şartı karşıladığı tartışmalıdır” diye ekledi.¹⁵

Uygulanabilir diğer uluslararası hukuk maddeleri, mahpusların işkence ve kötü muameleden korunmasını ve yapılacak her türlü yargılamanın adil olmasını garanti altına alan çeşitli koruma itedbirler barındırır. Bunlar arasında, diğerlerinin yanı sıra, gözaltının hukuka uygunluğunun vakit kaybetmeksizin yargısal incelemesinden geçirilmesi, avukata hızlı erişim ve hukuki danışmanla gizli görüşebilme olanağı da yer alır.

---

¹² Referans: C.N.580.2016.TREATIES-IV.4, <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2016/CN.580.2016-Eng.pdf> web adresinden erişilebilir.

¹³ Bkz. İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 29, para 13(a) ve 14, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2f21%2fRev.1%2fAdd.11&lang=en web adresinden erişilebilir. (Türkçesi için bkz http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/08/15/BM_Insan_Haklari_Kom_Gene_Yorum_No_29.pdf)

¹⁴ UMSHS'nin sırasıyla 7 ve 10'uncu maddeleri.

¹⁵ “*UN experts urge Turkey to adhere to its human rights obligations even in time of declared emergency*,” BM uzmanlarının açıklamasından alıntı, 19 Ağustos 2016: <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20394&LangID=E> (erişim tarihi 27 Ağustos 2016). Konuyla ilgili Türkçe haber için: <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201608191024470825-BM-turkiye-insan-haklari-uyari/>

Türkiye’de İşkence

Yaygın ve sistematik işkence, Türkiye'nin yakın tarihinin uzun süredir devam eden bir sorunudur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ağırlıklı olarak 2004 yılına kadarki dönemi kapsayan, ancak bu dönemle sınırlı olmayan yüzlerce davada, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele yasağını (madde 3) ihlal ettiğine hükmetmişti. İnsan Hakları İzleme Örgütü de son 25 yıl içinde Türkiye’de işkenceyle ilgili çok sayıda rapor yayınladı.¹⁶

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) ilk kez hükümeti kurduğu 2002 yılından 2015 yılı ortalarına kadar emniyette gözaltı sırasında işkence ve kötü muamele yapıldığına dair bilgilerde ciddi bir düşüş görüldü. Göstericilere ve yakalama sırasında gözaltına alınanlara polis şiddeti ısrarla devam etse de, Türkiye'nin karnesindeki genel iyileşme, kötü muameleyi azalttığı bilinen gözaltı süresinin kısalması, gözaltıların kayıt altına alınması ve ifade alma usullerinin çok daha sıkılaştırılması, poliste gözaltına alındıktan hemen sonra avukata erişim ve gözaltındakilerin zorunlu ve düzenli sağlık muayenesi gibi belirli tedbirlerin devreye sokulmasına bağlanabilir. Uygulamadaki iyileşmelere rağmen işkence ve kötü muamele fiillerini işleyenleri cezalandırmama eğilimi devam etti ve birbiri ardına kurulan AKP hükümetleri, ihlallere karışmış kolluk görevlilerinin ve güvenlik güçlerinin yargılanmasını sağlama konusunda ciddi anlamda başarısız oldu.

Türkiye devleti ile silahlı Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) hapisteki lideri arasındaki barış sürecinin 2015 yazında çökmesiyle, ağırlıklı olarak Kürtlerin yaşadığı güneydoğu bölgesinde çatışmalar yeniden başladı. İnsan Hakları İzleme Örgütü, güneydoğudaki şehirlerde ve mahallelerde yerleşik olan, PKK ile bağlantılı kentli militan gruplara yönelik güvenlik

---

¹⁶ Bkz örneğin: İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Nothing Unusual: The Torture of Children in Turkey*, (Olagandı Bir Şey Yok: Türkiye’de Çocuklara İşkence), Ocak 1992, <https://www.hrw.org/report/1992/01/01/nothing-unusual/torture-children-turkey>; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Broken Promises: Torture and Killings Continue in Turkey*, (*Tutulmayan Sözler; Türkiye’de İşkence ve Öldürmeler Devam Ediyor*), Aralık 1992, <https://www.hrw.org/report/1992/12/01/broken-promises/torture-and-killings-continue-turkey>; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Kurds of Turkey: Killings, Disappearances, and Torture*, (Türkiye’nin Kürtleri: Öldürmeler, Kayıplar ve İşkence), Mart 1993, <https://www.hrw.org/report/1993/03/01/kurds-turkey/killings-disappearances-and-torture>; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Torture and Mistreatment in Pre-Trial Detention by Anti-Terror Police*, (Terörle Mücadele Polisinin Gözaltında İşkence ve Kötü Muamelesi), Mart 1997, <https://www.hrw.org/report/1997/03/01/torture-and-mistreatment-pre-trial-detention-anti-terror-police>; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Türkiye’de Gözaltında İşkenceye Son Verilmesi: Çözümleme ve Öneriler*, Eylül 2004, <https://www.hrw.org/tr/report/2004/09/22/256928>; İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Adalet Karşı Safları Sıklaştırmak – Polis Şiddetiyle Mücadele Önündeki Engeller*, Aralık 2008, <https://www.hrw.org/en/reports/2008/12/05/closing-ranks-against-accountability-o>.

operasyonları bağlamında gözaltındakilere işkence ve kötü muamele edildiği yolundaki raporların sayısında bir kez daha yükseliş olduğunu belgeledi.¹⁷

Güneydoğuda gözaltına alındıktan sonra serbest bırakılanların İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne anlattığı yöntemler arasında polisin vurmasive yumruklaması, sözlü taciz ve tecavüz tehdidi, ters kelepçeli olduğu halde saatlerce çömelmiş vaziyette tutma, su, yemek ve uyku gibi temel ihtiyaçlardan mahrum bırakma bulunuyor.¹⁸ Ancak bu tarz ihlallerle ilgili bilgiler ve kötü muamele anlatımları avukatlardan geldi, çünkü gözaltındakilerin çoğunluğu tutuklu olduğu için insan hakları gruplarına erişimleri mümkün olmuyordu.

Darbe girişiminden önce, güneydoğudaki avukatlar da olağan gözaltı koruma tedbirlerinde bir gevşeme olduğunu bildirmişlerdi. Toplu gözaltılardan sonra kişiler spor salonları gibi gayri resmi gözaltı yerlerinde tutuluyordu ve devam eden silahlı çatışma ortamında, avukatların müvekkilleriyle görüşmelerine genellikle izin verilmiyordu. Gözaltındakilerden bazıları daha sonra avukatlarına, bazı kâğıtları okumadan imzalamaya zorlandıklarını ve isim listeleri ve fotoğraflardan diğer şüphelileri teşhis etmeleri için kendilerine baskı yapıldığını anlattılar.

---

¹⁷ “Türkiye: Polis Tarafından Dövüldüler, Ölümle Tehdit Edildiler”, İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 2 Eylül 2015, <https://www.hrw.org/tr/news/2015/09/02/280705>; “Türkiye: Güvenlik Operasyonları ve Artan Ölümler”, İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 22 Aralık 2015, <https://www.hrw.org/tr/news/2015/12/22/284801>; “UN Committee against Torture: Review of Turkey,” Human Rights Watch news release, <https://www.hrw.org/news/2016/04/22/un-committee-against-torture-review-turkey>; “Türkiye: Devlet Güneydoğudaki Ölümünün Soruşturulmasını Engelliyor”, İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 11 Temmuz 2016, <https://www.hrw.org/tr/news/2016/07/11/291848>.

¹⁸ “Türkiye: Polis Tarafından Dövüldüler, Ölümle Tehdit Edildiler”, İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 2 Eylül 2015, <https://www.hrw.org/tr/news/2015/09/02/280705>

II. İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Koruma Tedbirlerinin Askıya Alınması

Olağanüstü hal KHK'larındaki birçok hüküm, Türkiye'nin gözetimdeki işkence ve kötü muameleden koruyan tedbirleri uluslararası yükümlülüklerini ihlal edecek biçimde askıya alıyor ve gözetimdeki tehlikeye atıyor. Uygulamada ise, kolluk görevlileri ve diğer görevliler bu güvenceleri, KHK'larla sağlanan geniş hareket alanını bile aşacak şekilde zayıflatıyorlar.

Yargısal Denetimsiz Uzun Süreli Gözaltı

667 sayılı KHK, terör ve organize suçlar için azami gözaltı süresini, uluslararası hukuku açıkça ihlal eder biçimde dört günden 30 güne çıkardı.¹⁹ Türkiye'de daha önceki bir olağanüstü hal dönemiyle ilişkili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yetkili makamlara, hakim karşısına çıkarmadan gözaltında tutmanın –o dönem 14 gün boyunca– devletin sözleşmeden doğan insan hakları yükümlülüklerini ihlal ettiğini söylemişti.²⁰

Avukatlar ve gözaltında kalmış kişiler İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, kararnamenin izin verdiği uzatılmış gözaltı süresinin, gözaltındaki polis tacizine karşı savunmasız bıraktığını ve bazı vakalarda polisin uzun gözaltı süresini açıkça alıkonan kişileri tehdit etmek için kullandığını söylediler.

Örneğin, Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde tutulmuş bir kişi İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, hükümet ilk KHK'yi çıkardığını duyduğunda, bir polisin gözaltındaki artı çenelerini kapatmalarını, çünkü gözaltı süresinin 30 güne çıkarıldığını söylediğini anlattı. O sırada gözaltında tutulan bu kişi, bunu bir tehdit olarak anladığını kaydetti.²¹ Bir başka vakada ise, müvekkilinin kendisine anlattıklarını aktaran bir avukat, polisin müvekkilini bir

---

¹⁹ 667 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, madde 6, a)

²⁰ 1996'da Türkiye aleyhine görülen bir davada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye'nin o dönem için olağanüstü hal uygulamasının ve sözleşmeyi askıya almasının meşru olduğunu kabul ederken "yargısal müdahalede bulunulmaksızın bir şüphelinin 14 gün tutulmasının gerekli olduğunu kabul edemeyeceğine" hükmetti. Mahkeme, bu sürenin "olağanüstü uzun" olduğunu "ve gözaltındaki keyfi gözaltı ve işkenceye karşı savunmasız kıldığını" söyledi. Aksoy v. Türkiye, Başvuru No. 21987/93, karar tarihi 18 Aralık 1996, paragraf 78, 86.

²¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

yandan copla tecavüz etmekle tehdit ederken bir yandan da karakoldan asla canlı çıkamayacağını söylüyor ve “Artık 30 günümüz var” diye ekliyormuş.²²

Tecrit Gözaltı (incommunicado detention) ve Avukat Seçme Hakkının Tanınmaması

668 sayılı KHK'ya göre, savcılık gözaltına alınan kişinin avukatıyla görüşme hakkını 5 güne kadar kısıtlayabilir.²³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi defalarca, sorgulama sırasında bir avukata erişim hakkının tanınmamasının adil yargılama hakkını ihlal ettiğine karar vermesinin yanı sıra, gözaltındayken avukata erişimin kötü muameleye karşı bir koruma tedbiri olduğunu da vurguladı.²⁴ Mahkeme daha önce de, gözaltına alınan kişinin ilk sorgusundan itibaren avukat bulundurmasına izin verilmediği için Türkiye'nin sözleşmeyi ihlal ettiğine hükmetmişti.²⁵

İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezanın Önlenmesine Dair Avrupa Komitesi (CPT), devletlerin kişinin özgürlüğünden mahrum bırakılmasının hemen ardından bir avukata erişmesini sağlamasını, "kötü muameleye karşı temel bir güvence" olarak şart koşar.²⁶ Türkiye gözaltına alınan kişinin avukata erişimin kısıtlanma süresini 48 saate düşürdüğünde CPT bunun yeterli olmadığını söylemişti.²⁷

Bazı avukatlar gözaltına alınanlardan bazılarının beş günden sonra bile avukatla görüşemediğini kaydettiler. Darbe girişimine karıştıkları şüphesiyle yakalanan üç orta düzey subayın müdafiliğine atanan Ankara'dan bir avukat İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, müvekkilleriyle ilk kez görüştüğünde birinin yedi, diğer ikisinin ise on gündür gözaltında tutulduklarını söyledi. Daha önce herhangi bir avukatla görüşmemişlerdi. Polis başlangıçta gizlilik içinde görüşmelerine izin vermese de, avukat her biriyle baş başa görüşmeyi başardığını aktardı. Avukat, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne durumu "Sanırım

²² İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

²³ 668 sayılı KHK, madde 3, m).

²⁴ Salduz v. Türkiye, Başvuru no. 36391/02, 27 Kasım 2008 tarihli karar, para. 52-55.

²⁵ Ibid, para. 63.

²⁶ 2001 yılında CPT Türkiye'de o zamanlar belli suçlardan gözaltına alınanların gözaltının ilk dört günü boyunca avukatla görüşmelerine izin verilmemesini işkenceye karşı tedbirler arasında "[b]elki de en önemli eksiklik" olarak tanımladı. CPT, istisnai durumlarda erişebildikleri ilk bağımsız avukat kendi seçtikleri bir avukat olmasa dahi, tüm gözaltına alınanların "gözaltı sürelerinin başladığı andan itibaren avukata erişim hakkının tanınması gerektiğini" tekrarladı. 8 Kasım 2001 tarihli CPT raporundan (CPT/Inf(2001)25), para. 61.

²⁷ 24 Nisan 2002 tarihli CPT raporundan (CPT/Inf(2002)8), para. 12.

dövülmüşlerdi çünkü yara izleri ve başka yaralanmalarının da olduğunu gördüm ama hiçbir şey demediler. Kötü muamele gördüklerine dair bir şikâyetle bulunmadılar ama çok korkmuşlardı" diye anlattı.²⁸

İstanbul'dan bir başka avukatın anlatımına göre, atandığı, darbe girişimine karıştığından şüphelenilen orta düzey bir subay olan müvekkiliyle görüştüğünde, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde tutulduğu 10 gün boyunca ne herhangi bir avukatla görüşebildiğini, ne de ailesiyle herhangi bir irtibat kurabildiğini öğrenmişti.²⁹

Beş güne kadar avukata erişimin kısıtlanmasına ek olarak, yetkililer polis gözaltındayken dilediği avukatı seçme hakkına da ciddi kısıtlamalar getiriyor. 667 sayılı KHK, bir terör veya suç örgütüne bilgi iletildiği ortaya çıkan bir avukatın müvekkiliyle görüşmesini yasaklarken yetkili makamların bunu, hükmün sınırlarını aşar biçimde herkesi kapsayacak genişlikte uyguladıkları anlaşılıyor.³⁰

Ankara, İstanbul, Urfa ve Antalya'dan avukatlar İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, emniyetteki gözaltı sırasında yetkililerin, tutukluların ve ailelerinin kişisel avukat tutmalarını önemli ölçüde kısıtladıklarını söylediler. Bazı istisnalar dışında polis gözaltındakilerin yalnızca yerel baroların atadığı avukatlarla görüşmelerine izin veriyor. Bu avukatlar, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) yer alan hükümler uyarınca yerel baroların adli yardım servislerinde çalışıyor. Bu raporda, bu avukatlarla söz edilirken hem CMK avukatı, hem adli yardım avukatı tabirleri kullanılmaktadır.³¹

Çocuk yaşta olanlara veya alt sınırı beş yıl hapis cezası olan suçlardan hakkında soruşturma yürütülen kişilere avukat atanması yükümlülüğü vardır. Ayrıca, gözaltına alınan herkes avukat isteme hakkına sahiptir. Polis, savcı veya hakimin bildirmesiyle, yerel baro, baroya kayıtlı avukatlar arasından herhangi birini adli yardım CMK avukatı olarak görevlendirir. Bu tür hukuki yardım hizmetlerinin karşılığı olarak, avukatlık ücretleri Adalet Bakanlığı bütçesinden karşılanır ve avukatlar gözaltındakilere hukuki yardım hizmetini dönüşümlü olarak yaparlar. Bazı avukatlar İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, gözaltı yerlerine ve adliyelere girebilmek için görevli polis memuruna baro

---

²⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

²⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, İstanbul, Ağustos 2016.

³⁰ 667 sayılı KHK, madde 6, d).

³¹ Ceza Muhakemesi Kanunu, Kanun Numarası: 5271, madde 150, <http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/mevzuat/5271.htm>

tarafından görevlendirildiklerini kanıtlayabilmek amacıyla barodan gelen kısa mesajı göstermek zorunda kaldıklarını söylediler.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü avukatlara, insan hakları savunucularına ve gözaltından çıkmış olanlara göre, birçoğu henüz mezuniyetlerinin birinci yılında bulunan CMK avukatlarının genç ve deneyimsiz olmaları, onları baskı ve manipülasyon karşısında savunmasız kılıyor. Sabit bir ücrete tabi olan bu avukatların bir çoğunun, her tekil vaka için yeterince vakit harcamaları da mümkün olmuyor. Bazı avukatlara göre, polis tarafından gözaltında tutulduktan sonra savcılığa ifade veren bir kişi için aldıkları müdafilik ücreti, vergiler düşüldükten sonra müvekkil başına yaklaşık 150 TL oluyor.

Genç bir adli yardım avukatı İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, Ankara Emniyet Müdürlüğü'ndeyken ne kadar korktuğunu ve sindirildiğini anlatmak için, ifade alma sırasında polisin müvekkilini gözlerinin önünde dövmesine rağmen, ifade tutanağını altını imzalarken buna ilişkin resmi bir not düşmediğini söyledi.³² Adli yardım avukatlarının görevlendirilmesiyle görevli bir başka avukat da, çalışma koşullarının gerçekten de çok gergin olduğunu ve birçok avukatın işlerini bir an önce bitirmekten başka bir şey istemediğini söyledi.³³ Gözaltına alınmış bir hakimin eşi ise, eşinin kendisine, atanan adli yardım avukatının sorgulama sırasında hiçbir faydasının olmadığını söylediğini aktardı.³⁴

Aralarında adli yardım sağlanmasının koordinasyonuna yardım edenlerin de olduğu Ankaralı bazı avukatlar da, darbe girişiminden sonraki birkaç gün boyunca polisin bazı avukatların müvekkillerini temsil etmesine hiçbir koşulda izin vermediğini anlattı.³⁵ Daha önce, darbe girişiminin arkasında olmakla suçlanan Gülen hareketiyle bağlantılı davalarda çalışmış olan avukatların, baro tarafından adli yardım avukatı olarak görevlendirildiklerinde bile müvekkilleri adına çalışmalarına izin verilmedi. Avukatlar, bu listenin nihayet ortadan kaybolduğunu söylediler.

---

³² İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

³³ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

³⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

³⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016. Bu listenin kullanıldığına dair yapılan bir haber de bulunuyor: Loveday Morris, “*Law is suspended: Turkish lawyers report abuse of coup detainees*,” (Hukuk askıya alındı: Türkiyeli avukatlar darbe yüzünden gözaltına alınanlara kötü muamele olduğunu söylüyor), Washington Post, 24 Temmuz 2016, https://www.washingtonpost.com/world/law-is-suspended-turkish-lawyers-report-abuse-of-coup-detainees/2016/07/24/dc240998-4e9f-11e6-bf27-405106836f96_story.html (erişim tarihi 16 Eylül 2016).

667 sayılı KHK’da her ne kadar bir avukatın belli bir davada çalışmasının ancak Cumhuriyet savcısının istemiyle ve sulh ceza hakiminin vereceği kararla yasaklanabileceği ifade edilse de, gözaltında tutulanların kişisel avukatlarının neredeyse tamamının yasaklanmasına ilişkin herhangi bir hâkim kararı olup olmadığı net değil.

Baroların adli yardım hizmeti vermesi ancak polisin kendilerinden avukat talep etmesiyle mümkün olabildiği için, mevcut koşullarda, gözaltına alınanların KHK’da belirtildiği gibi beş gün içinde bir avukatla görüşüp görüşmediğini öğrenmek oldukça zor. Gülen hareketiyle bağlantılı oldukları iddiasıyla gözaltına alınanların tamamı, beş yıldan fazla hapis cezası öngören silahlı örgüt üyeliği şüphelisi oldukları için, Ceza Muhakemesi Kanunu’na göre bu kişilere adli yardım sağlanması şarttır. Bir baroda adli yardım avukatları görevlendirmesi yapan bir avukat şöyle dedi: Eğer polis bizi aramazsa, gözaltındaki kişi hakkında bir bilgimiz olmaz. Birçok kişi günlerce avukat yüzü görmedi."³⁶

Darbe girişiminin ardından gözaltına alınan bir üniversite çalışanınin müdafiliğini yapmaya çalışan Ankaralı bir avukat İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne, 20 gündür müvekkilini görmek için uğraştığını ama başaramadığını söyledi. Avukat bu üniversite çalışanınin herhangi bir adli yardım avukatıyla da görüşmediğini tahmin ediyordu. Eşinin de bu kişiyle herhangi bir iletişim kuramadığını belirten avukat "Belki de 10 gün boyunca işkence yapmışlardır ve şimdi morlukların geçmesini bekliyorlardır. Bilmiyoruz" dedi.³⁷

Kişisel avukatların müvekkillerine erişimlerine sadece gözaltı sırasında ciddi bir kısıtlama getirildiği anlaşılıyor. Bazı avukatlar müvekkillerini, mahkeme tarafından tutuklandıktan sonra kişisel avukatları olarak görebildiklerini söylediler. Bir kaç vakada ise avukatlar müvekkillerini adliye koridorunda, savcıya ifade vermeden hemen önce görebildiklerini kaydettiler. Oysa, işkencenin önlenmesi bakımından en önemli nokta, gözaltına alınan kişinin, gözaltının ilk günlerinde istediği bir avukatla vakit kaybetmeden görüşebilmesidir.

667 sayılı KHK, tutuklu olanların aile ziyaretlerini ve telefon görüşmelerini yasaklamasa da önemli ölçüde sınırlandırıyor. Gerçekte gözaltı sırasında aile üyeleriyle her türlü iletişimin tamamen yasaklanması şeklinde uygulanan bu sınırlama gözaltındakileri daha da savunmasız kılıyor. Aile bireyleri, avukatlar ve gözaltından bırakılmış kişiler, aile üyelerinin

---

³⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

³⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

gözaltındaki yakınlarıyla, ancak mahkemeye çıkarılıp haklarında tutuklama kararı verildikten sonra görüşebildiklerini söylediler. Bazı durumlarda bu, ailelerin gözaltındaki yakınlarıyla haftalarca görüşememesi anlamına geliyor.

Avukatla Görüşme Hakkına Müdahale

667 sayılı KHK'da, terör ve organize suç vakalarında, tutukluyla avukatı arasındaki görüşmeler, bu görüşmeler yetkililer tarafından güvenliği tehlikeye düşüreceği veya "terör örgütü veya diğer suç örgütlerine" mesaj veya talimat iletilmesi ihtimali olduğu düşünüldüğü hallerde, savcının kararıyla görüşmelerin kaydedilebileceği, izlenebileceği, kısıtlanabileceği veya durdurulabileceği hükmü yer alıyor.³⁸

Gözaltıyla ilgili olarak avukatlardan alınan bilgiler, uygulamada farklılıklar olsa da, az sayıda avukatın müvekkilleriyle gizli görüşebildiğine işaret ediyor. Birçok durumda avukatlar müvekkilleriyle ilk kez ifade verdikleri sırada, polis veya savcının olduğu bir ortamda veya müvekkilleri savcılığa ifade vermeye getirildiğinde adliye koridorunda görüşebilmişler. Avukatların müvekkilleriyle ifade vermeden önce görüşebildiği durumlarda, genellikle görüşmelere polis eşlik etmiş ve bazı vakalarda da konuşmalar kaydedilmiş.

Urfa'da iki müvekkili olan bir avukat İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, müvekkilleriyle yalnızca bir kez gizli görüşme yapmayı başarabildiğini ve ancak o zaman polisin kendilerine işkence yaptığını söyleyebildiklerini anlattı. Ne var ki ondan sonraki tüm görüşmelere polisin eşlik ettiğini ve polislerin bunun savcılığın emri olduğunu söylediklerini anlattı: "Ne zaman itiraz etsem aynı cevabı veriyorlardı. 'Olağanüstü halde olduğumuzu bilmiyor musun?'"³⁹

Ankara'ya 200 kilometre mesafedeki Yozgat'taki müvekkilini ziyarete giden bir başka avukat da, tüm görüşme boyunca iki polisin kendisi ve müvekkilinin yanında oturduklarını ve konuşmalarını kamerayla kaydettiklerini anlattı.⁴⁰

İstanbul'dan bir avukat müvekkiliyle polis karakolundaki bir odada yalnız görüşmeyi başardığını ama görüşme esnasında kapının açık tutulduğunu ve kapının hemen dışında da

---

³⁸ 667 sayılı KHK, 6 d)

³⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, İstanbul, Ağustos 2016.

⁴⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

bir polisin durduğunu, bu yüzden fısıldayarak ve işaretlerle konuşmak zorunda kaldıklarını söyledi.⁴¹ Görüşme sırasında not alabildiğini kaydeden avukat, bu notları ancak sütyenine saklayarak dışarı çıkarabildiğini anlattı. Bunu yapmasının sebebi ise, bir başka avukatın müvekkiliyle görüştüktan sonra elindeki notların polis tarafından çekilip alındığına ve notları avukata ancak okuduktan sonra teslim ettiğine önceden tanık olmasıydı.

Başka avukatlar da benzeri vakalar anlattılar.

Yetersiz Sağlık Muayenesi

Avukatlar, sağlık personeli ve gözaltından bırakılmış kişiler İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, bazı sağlık personelinin gerektiği gibi bir tıbbi muayene yapabildiğini kimi muayenelerde ise polis ve diğer yetkililerin işlemin güvenilirliğine zarar verdiğini söylediler.

Yetkililer Türkiye'de normal uygulama olan, sağlık muayenesinin doktorun muayenehanesinde veya hastanede yapılmasının dışına çıkarak başarısız darbe girişiminden sonra gözaltına alınanların muayenesi için sağlık personelinin gözaltı tesislerine gelmesini talep ettiler. Yetkililer, gözaltındakileri gözaltı tesislerinden götürüp getirmenin tutulanlar için bir risk oluşturacağı gerekçesiyle bu tür bir uygulamaya başvurduklarını söylediler. Örneğin, İlk birkaç gün boyunca, örneğin önünde öfkeli kalabalıkların beklediği bazı gözaltı tesisleri için bu tedbir anlaşılabilirdi. Ancak böylesi bir riskin olmadığı koşullarda da aynı uygulama yapıldı. Örneğin gözaltına alınanların tutulduğu bir adliyede sağlık tesisi adliye binasının içinde bulunduğu için gözaltındakilerin buraya götürülmesinde hiçbir risk bulunmuyordu. Buna rağmen, bir İçişleri Bakanlığı çalışanının verdiği bilgiye göre, yetkililer sağlık personelinin muayeneleri gözaltındakilerin tutulduğu bodrum katında yapmalarını talep etmişlerdi. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün yaptığı görüşmelere göre İstanbul'da bu uygulama yaklaşık bir hafta sonra normale dönerken, Ankara'da normal uygulamaya dönüş süreci çok daha uzun sürdü.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görüştüğü bazı avukatlar ve sağlık görevlileri, sağlık muayenesini gözaltı yerlerinde, güvenlik güçlerinin gözetimi altında yapmalarının doktorların bağımsızlıklarına zarar verdiğini ve baskıya çok daha açık bir ortam yarattığını söyledi.

---

⁴¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, İstanbul, Ağustos 2016.

İşkencenin belgelenmesi için uluslararası kabul görmüş bir dizi kılavuz kuralın yer aldığı İstanbul Protokolü'ne göre, tıbbi personel, gözaltında bulunan kişiyi özel bir ortamda muayene etmelidir ve muayene odasında polis ve kolluk görevlileri katiyen bulunmamalıdır.⁴²

Ne var ki, avukatlar ve tıbbi personel İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, bazen polisin muayene sırasında orada bulunmakta ısrar ettiğini ve genellikle doktoru ve gözaltındaki kişiyi duyabileceği bir mesafede beklediğini söylediler.

Bir adli tıp uzmanı İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunları anlattı:

İlk kez bağımsızlığımıza bu kadar müdahale ediliyor. 1999'daki açıklık grevlerinde bile özerkliğimizi korumayı başarmıştık. Oysa şimdi birçok doktor kendi güvenliği için endişe duyuyor. O yüzden de güvenlik gücünün muayene sırasında odada bulunmasını kabul ediyorlar ve bazen de hiçbir şekilde muayene etmiyorlar.⁴³

Urfa'da, gözaltında iki müvekkili olan bir avukat, bir müvekkilinin kendisine, polis ikisini birlikte muayeneye götürdüğünde doktorun yanına bile çıkmadıklarını, onlar arabada beklerken bir polisin gidip doktordan raporları aldığını anlattığını söyledi. Bir başka seferde de durumlarını gören bir doktor nizami bir muayene yapmak istemiş, ancak polis tarafından bir kenara çekilen doktor sonrasında herhangi bir muayene yapmaksızın raporu imzalamış.⁴⁴ İstanbul'dan bir avukat da benzer şekilde, İstanbul'da gözaltında tutulan müvekkilinin, kendisi polis otobüsünde bekletilirken bir polisin hastaneye girip raporu doktordan aldığını söylediğini anlattı.⁴⁵

Ankara'daki bir diğer avukat da İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, CMK avukatı olarak görevlendirildiği müvekkiline Ankara Emniyet Müdürlüğü'ndeki sağlık muayenesinde eşlik ettiğini söyledi. Muayene odasının önünde yaklaşık 30 kişinin sırada beklediğini ve

---

⁴² Birleşmiş Milletler, "İstanbul Protocol Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment," (*İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu*) Mesleki Eğitim Serisi No 8/Rev1, 2004, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf> (accessed September 16, 2016), para. 124.

⁴³ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

⁴⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün gerçekleştirdiği görüşme, İstanbul, Ağustos 2016.

⁴⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün gerçekleştirdiği telefon görüşmesi, 20 Eylül 2016.

doktorun muayene yapmadan raporları kaşelediğini anlattı. Kendi müvekkilinin muayenesiyle ilgili ise şöyle dedi:

Doktor "nasılsın" diye sordu. O da "iyiyim" diye cevap verdi. Hepsi bu kadar. Muayene falan yok. Odada bir dakika kaldı. Polis sürekli odaya girip çıkıyordu. Herşey aldatmacaydı.⁴⁶

Darbe girişiminden sonraki birkaç gün içinde gözaltına alınan bir kadın İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne gerçek bir muayene yapılmadığını, sadece soru sorulduğunu söyledi. Polisin muayene odasında olmadığını ama konuşulanları duyabilmek için oda kapısı açık olduğu halde, bekleme odasında beklediklerini anlattı. Doktora polislerin kendisine çok az yemek verdiğinden şikâyet ettiğini, ama doktorun bunu rapora yazdığını düşünmediğini de ekledi.⁴⁷

Sağlık Raporlarına Erişimin Olmaması

İstanbul Protokolü, gözaltındaki kişi veya avukatının sağlık muayenesi raporunun bir kopyasını alabilmesi gerektiğini söyler.⁴⁸

668 sayılı KHK'ya göre, avukatın dosya içeriğini inceleme veya belgelerden örnek alma yetkisi, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecekse Cumhuriyet savcısı kararıyla kısıtlanabilir.⁴⁹ Halbuki yetkililerin darbe soruşturmasıyla ilişkili belgelerin tamamının gizli olduğuna karar verdikleri anlaşılıyor. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün gördüğü, müvekkillerinin doktor raporlarının kopyasını almaya çalışan tüm avukatlar, polislerin ve savcılarının soruşturmanın gizliliğine atıf yaparak taleplerini reddettiklerini söyledi. Sağlık raporlarına erişimin engellenmesi, gözaltında tutulanların ve avukatların sağlık muayenesinin gerektiği gibi yapıp yapılmadığını denetlemelerini olanaksız kıldı. Ayrıca, gözaltında tutulanların ve avukatların işkence ve kötü muamele şikayetinde bulunmalarını, buldukları hallerde ise bu iddialarını kanıtlayacak somut delil sunmalarını zorlaştırdı.

---

⁴⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016

⁴⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

⁴⁸ İstanbul Protokolü, para.125

⁴⁹ 668 sayılı KHK, madde 3, l).

Gözaltı yerlerinin izlenmemesi

1 Eylül tarihli bir KHK ile hükümet, üyelerini ağır ceza mahkemeleri yargı çevresinde görev yapan adalet komisyonlarının atadığı tüm ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurullarını dağıttı. KHK bu kurulların yeni seçim yapıldıktan sonra yeniden oluşturulacağını söylüyor. Bu izleme kurulları bugüne dek ceza infaz ve tutukevleri koşullarının incelenmesinde etkili bir aygıt olmadı: bağımsız değiller, üyeler şeffaf bir süreçle atanmıyor ve kamuya açıklanmak üzere herhangi bir rapor yazma görevleri de bulunmuyor.⁵⁰ Buna rağmen, hükümet varolan koşullarda bu kurulları dağıtarak kötü muamele iddialarına cevaben gözaltı yerlerinin incelenmesini savunmak yerine, ortaya bu iddiaların atılmasını önlemeye çalıştığı mesajını veriyor. Ayrıca, cezaevi izleme kurullarının dağıtıldığını ilan eden KHK'nın, Avrupa Konseyi İşkencenin Önlenmesi Komitesi'nin 29 Ağustos-6 Eylül tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığı *ad hoc* ziyaretle aynı zamana denk gelmesi de dikkate değer bir tesadüf.⁵¹

Türkiye, tüm kapatılma yerlerini ziyaret edecek ulusal önleyici bir mekanizma kurulmasını öngören BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin Ek Protokolünü 2012 yılında imzaladıysa da, hükümetin Ocak 2016'da Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nu kapatıp İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nu kurması nedeniyle hali hazırda çalışır durumda bir ulusal koruma mekanizması bulunmuyor.

Türkiye'de mevcut koşullarda tüm kapatılma yerlerine *ad hoc* olmayan, düzenli ziyaretler yapabilecek ne resmi ne de bağımsız bir yapının var olmadığı gerçeği ciddi bir endişe konusudur ve acilen gereğinin yapılması gerekir.

---

⁵⁰ Hapishane İzleme Kurullarının yapısı, görevleri ve raporlama süreçleri Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Yönetmeliği'yle düzenlenmiştir. bkz: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.5027&MevzuatIliski=o&sourceXmlSearch=> (erişim tarihi 7 Ekim 2016).

⁵¹ Avrupa Konseyi İşkencenin Önlenmesi Komitesi Son Dakika Duyurusu, 2 Eylül 2016, <http://www.cpt.coe.int/documents/tur/2016-09-07-eng.htm> (erişim tarihi: 9 Eylül 2016).

III. Korku İklimi

Hükümet yetkililerinin darbe girişimini desteklediklerinden şüphelenilen veya Gülen hareketiyle bağlantılı olduğu iddia edilen kişilere yönelik söylemleri, binlerce keyfi gözaltı, işten el çektirme veya uzaklaştırma ile birleştiğinde, avukatların darbe şüphelilerini savunmaktan korktuğu ve avukatların, sağlık personelinin, insan hakları aktivistlerinin ve başkalarının da hükümeti eleştirdikleri takdirde hedef alınabileceklerinden endişelendikleri bir korku iklimi yaratıyor.

Örneğin, Türkiye basınında İstanbul Adli Tıp Kurumu'nun 29 çalışanınin 30 Temmuz'da gözaltına alındığına dair haberler çıktı.⁵² 10 Ağustos'ta basında yer alan haberlerde ise İstanbul'da 63 adli tıp uzmanının daha gözaltına alındığı yer aldı.⁵³

Avukatlar da hedef alınıyor. Türkiye Barolar Birliği, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne kendilerine 79 barodan gelen bilgilere göre toplamda 202 avukatın darbeye karıştıkları veya Gülen hareketiyle bağlantıları olduğu gerekçesiyle tutuklandığını bilgisini verdi.⁵⁴

Avukatların özellikle darbenin arkasında olmakla suçlanan yüksek rütbeli subayları savunmakta tereddüt ettiği görülüyor. Bir avukat İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, gözaltına alınan bir albay için avukat bulmaya çalışmasını şöyle anlattı:

Nerede olduğunu bilmiyoruz. İşkence görmüş olabileceğini düşünüyoruz. Ama aradığım avukatların hiçbirini davayı üstlenmeyi kabul etmedi. Böyle bir şey daha önce hiç yaşanmamıştı. Sanki lanetliler. Bunun sebebi kısmen insanların darbenin sorumlularından nefret etmesi, ama ayrıca hükümet de böyle bir atmosfer yarattı.⁵⁵

---

⁵² "Adli Tıp'ta FETÖ operasyonu: 29 gözaltı" Anadolu Ajansı, 30 Temmuz 2016, <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/adli-tipta-feto-operasyonu-29-gozalti/618590> (erişim tarihi: 21 Eylül 2016).

⁵³ "Adli Tıp'ta FETÖ operasyonu!.. 63 uzman doktor gözaltında", *Sabah gazetesi*, 10 Ağustos 2016, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/08/10/adli-tipta-feto-operasyonu-63-uzman-doktor-gozaltinda> (erişim tarihi: 21 Eylül 2016).

⁵⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün Türkiye Barolar Birliği temsilcisiyle yaptığı telefon görüşmesi, 20 Eylül 2016.

⁵⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

Bazı avukatlar da kendilerini yalnız hissettiklerini söyleyerek barolardan çok az destek aldıklarından şikâyet ettiler. Bir avukat şöyle dedi: "Korkuyoruz. Baro da korkuyor. Her şey son derece siyasi ve herkes gözaltına alınmaktan ve tutuklanmaktan korkuyor."⁵⁶

---

⁵⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

IV. İşkence ve Kötü Muamele İddiaları

Avukatlar, sağlık personeli ve gözaltında tutulduktan sonra serbest bırakılmış kişiler İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, gözaltında, yani şüphelinin hakim önüne çıkarılmasına kadar alıkonulduğu sürede, işkence ve kötü muamele yapıldığına ilişkin iddialarını aktardılar. Alıkonan kişi, olağanüstü hal uygulamasında 30 güne kadar sürebilen gözaltıdan sonra ifade vermek üzere savcılığa çıkarılır ve savcı da şüpheliyi, serbest bırakma ya da tutuklama talebiyle hâkime sevk eder. Ardından mahkeme söz konusu kişinin serbest bırakılmasına veya tutuklanmasına karar verir.

İhlal iddiası vakaları arasında zorlayıcı pozisyonlarda tutmak ve uykusuz bırakmaktan ağır dayak, cinsel taciz ve tecavüz tehdidine varan çeşitli kötü muamele yöntemleri yer alıyor. İddia edilen ihlallerin bazıları başarısız darbe girişiminden hemen sonra, bazıları ise söz konusu girişimden sonra gerçekleşti.

İhlaller, darbe girişiminden hemen sonra yakalanan kişileri alıkoymak için kullanılan spor merkezleri gibi *ad hoc* gözaltı yerleri ile Vatan Caddesindeki İstanbul Emniyet Müdürlüğü ve Ankara Emniyet Müdürlüğü gibi nizami gözaltı merkezlerinde gerçekleştirildi. İnsan Hakları İzleme Örgütü İstanbul, Ankara, Urfa ve Antalya'da yaşandığı iddia edilen ihlalleri kayıt altına aldı.

KHK'lar ve darbe sonrası gözaltı uygulamaları bu iddiaları doğrulamayı zorlaştırıyor. Aşağıda anlatılan vakalardan bazıları yalnızca, avukatların İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne aktardığı müvekkillerinin anlatımlarına dayanıyor. Ancak, İnsan Hakları İzleme Örgütü öykülerdeki detaylara ve iç tutarlılığa dayanarak bu vakaların güvenilir olduğuna hükmetmiştir. İddialar, gözaltında işkence ve kötü muameleye karşı etkin tedbirlerin, yukarıda da belirtildiği üzere, yeniden devreye sokulmasına acilen ihtiyaç duyulduğunu ortaya koyuyor.

İnsan Hakları İzleme Örgütü vakaların birçoğunda, gözaltındakilerin ve avukatların isimlerini ve tarih, saat, gözaltı yerleri, meslek ve rütbe gibi diğer bilgileri, bu bilgileri verenlerin zarar görme ihtimallerine karşı gizli tuttu. Bazı kaynaklar birden fazla vakayla ilgili bilgi verdi. Aşağıda listelenen vakalar 17 farklı kaynaktan alınan bilgilere dayanmaktadır. Birkaç vakada bilgi başka kaynaklarca da doğrulandı.

Darbe girişiminin hemen ardından internete yüklenen ve Türkiye televizyonlarında yayınlanan videolarda, gözaltındakilerin yüz ve vücutlarında görülen yara ve berelenmelerin darbe girişimi gecesi kalabalıkların saldırıları sonucu meydana gelmiş olma ihtimali bulunsa da, bazı fotoğraf ve videolardaki kötü muamele ve yaralanmaların gözaltında olduğu anlaşılıyor.⁵⁷

Örneğin 18 Temmuz günü YouTube'da paylaşılan bir videoda düzinelerce asker ve subay, spor salonu olduğu anlaşılan bir binada, elleri arkadan kelepçeli olduğu halde yerde otururken görülüyor. Videoyla ilgili açıklamada adı verilen bir subay alıkonanlardan birinin başına silahıyla vuruyor.⁵⁸

Vaka 1:

İstanbul'dan bir avukat İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, polisin subay olan müvekkilinin darbe girişiminden birkaç gün sonra polis tarafından evinden alındığını ve müvekkilinin gözaltına alınırken herhangi bir direnç göstermediğini söylediğini anlattı. Avukat, İnsan Hakları İzleme Örgütü'yle görüştüğü güne dek müvekkiliyle üç kez görüşmüştü. İnsan Hakları İzleme Örgütü'yle görüşme sırasında avukat müvekkiliyle yaptığı görüşmede elle yazdığı notlara baktı ve bunların bir kopyasını İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne de verdi.

Avukat müvekkilini ilk kez, gözaltına alındıktan altı gün sonra, Vatan Caddesi'ndeki İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde gördüğünde sol omuzunda berelenme, yüzünde yara ve izler ve bileklerinde kelepçe izleri gördüğünü söyledi. Müvekkilinin kendisine polisin üç kez gözlerini bağladığını ve alıkonulan başlarıyla birlikte üst katlardan birine çıkarıldığını anlattığını aktardı. Burada, polis memurları onları Gülen hareketine mensup olmakla suçlamış. Suçlamaları reddettiklerinde ise polis önce hakaret etmeye, ardından vurmaya ve tekmelemeye başlamış. Müvekkili avukata, kendilerine ve eşlerine tecavüzle tehdit edildiklerini de söylemiş. Avukat "Bunu yapmayacaklarına güvenemezsiniz. Bir defasında adam gelip teslim olsun diye polisin bir çocukla annesini rehin olarak tuttuğunu gördüm" dedi.⁵⁹

---

⁵⁷ Örneğin bir adli tıp uzmanının İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne anlattığı üzere, darbe girişiminden sonraki ilk gün yara ve bereleri olan düzinelerce gözaltındaki kişiyi muayene ettiğini ama bu yaraların gözaltında kötü muameleden değil halk kalabalıklarının saldırılarından kaynaklandığının görüldüğünü söyledi. İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, İstanbul, Ağustos 2016.

⁵⁸ "Binbaşı Barış Dedebaşı 'Pezevenk tökezleyerek merdivenden düştü komutanım'", [t.y.], video klip, YouTube, <https://youtu.be/VTEbX7kvZ6E> (erişim tarihi: 16 Eylül 2016.)

⁵⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, İstanbul, Ağustos 2016.

Müvekkili avukatına gözaltı merkezine bir doktorun geldiğini, ama kendisine yalnızca birkaç soru sormakla yetinip herhangi bir muayene yapmadığını anlatmış.

Bir noktada müvekkili avukata, dayak yüzünden çok canı yandığı için hastaneye gitmek için ısrar ettiğini söylemiş. Muayene sırasında bir polis memurunun odada durduğunu anlatmış. Doktor, 'hasta kötü muameleden yakındı' diye not düşmek dışında hiçbir yarasını kayıt altına almamış. Sonrasında polis telefonu ile raporun bir fotoğrafını çekip birine göndermiş. Müvekkili avukata, karakola döndüklerinde polisin doğrudan yanına götürdüğünü kıdemli bir polisin kendisine vurmaya başladığını ve doktora kötü muameleden şikâyet ettiği için cezalandırıldığını söylediğini aktarmış.

Avukat defalarca müvekkilinin sağlık raporunun kopyalarını almaya çalışsa da bunu başaramadığını söyledi.

İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün avukatla görüştüğünde müvekkili 22 gündür, mahkemeye çıkarılmaksızın gözaltında tutulmaktaydı.

Vatan Caddesi'ndeki İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde başka müvekkilleri de olan bu avukat, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne müvekkillerinin doktora görünmek istediklerinde polisin tehditlerine maruz kaldıklarını söyledi. Müvekkillerinden birinin, içerideki bir adamın kolunun kırık olmasına rağmen çok korktuğu için doktora görünmek isteyemediğini anlattığını aktardı. Avukat "Çok korkuyorlar. Artık hukuk filan kalmadı" dedi.

Vaka 2:

Darbe girişiminden birkaç gün sonra yüksek rütbeli bir subaya adli yardım için atanan bir avukat, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, müvekkilini Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde ilk gördüğünde alnında ve boynunda yara ve izler, kollarında sıyrıklar, kelepçeden kaynaklanan morluklar ve ayaklarının üstünde sıyrık ve morluklar olduğunu söyledi. Ayrıca bacağındaki yaranın da adeta bir parça et kopmuş gibi gözüküğünü belirtti.⁶⁰

Avukat, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, müvekkiliyle özel olarak görüşme talebinde bulunduğunu, ama polisin reddettiğini ve kendisini de Gülen hareketi üyeliğinden

---

⁶⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

soruşturma açmakla tehdit ettiğini anlattı. Talebi savcı tarafından da geri çevrildi. Avukat ayrıca muayene raporunu da görmek istedi, ama savcılık dosyada böyle bir rapor bulamadığını söyledi.

Avukatın müvekkilini bir sonraki görüşü, tutuklama için getirildiği duruşma sırasında oldu. Mahkemedeki tek sanık oydu. Avukat buna rağmen duruşma salonunda Terörle Mücadele Şubesi'nden 12 polisin olduğunu, mahkeme salonunda normalde yalnızca birkaç jandarmanın bulunduğunu söyledi. Avukat, müvekkilinin yanında oturan polisin silahını masanın üstüne koymasını da bir tehdit olarak algıladığını ifade etti.

Duruşma sırasında avukat hakime, müvekkilinin 48 saat boyunca su ve yemek verilmeden tutulduğunu, ezilme, berelenme ve başka yaralanmaları olduğunu, ancak herhangi bir muayene raporu bulunmadığını söylediğini belirtti. O noktada polis memurlarından birinin salondan çıktığını ve biraz sonra kıdemli bir polis memuruyla döndüğünü, gelen memurun da not almaya başladığını anlattı. Duruşmanın bir aşamasında müvekkilinin yanında oturan polisin hakimin yanına gittiğini ve hakime bir şeyler söylediğini aktaran avukat, bu söylenenlerin hakimi açıkça üzdüğünün görüldüğünü kaydetti.

Avukat müvekkilinin duruşma sırasında, ilk gözaltına alındığı spor salonunda polisin kendisini ittiğini ve vurduğunu, bu yüzden kollarında ve vücudunda çizikler oluştuğunu anlattığını aktardı. Başındaki izler ve morluklar ise, başını yere vurduklarında oluşmuş. Ancak, müvekkilinin bacağındaki açık yara dahil bacaklarındaki ve ayaklarındaki yaralanmalar için herhangi bir açıklama yapmadığını söyledi.

Hakimin kararını açıklamadan önce verdiği arada, kötü muameleyle ilgili şikâyetle bulunduğu esnada salona giren bir kıdemli polis memurunun yanına geldiğini anlatan avukat, polisin kendisine 'senin de gözaltına alınmanı sağlamak çok kolay' diyerek tehdit ettiğini söyledi. Hakim müvekkili için tutuklama kararı verdi.

Avukat sonraki on gün boyunca müvekkilini göremediğini söyledi.

Vaka 3:

Başarısız darbe girişiminden sonraki ilk birkaç gün içinde Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne gönderilen bir adli yardım avukatı İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, polisin, darbe girişimine

karıştığı şüphesiyle gözaltına alınan bir subay olan müvekkilinin sorgu sırasında defalarca dövdüğünü anlattı.⁶¹ Avukat ayrıca, polisin birkaç kişiyi aynı anda sorguladığına tanık olduğu bir koridordaki kaotik ortamı resmetti. Müvekkili sessiz kalma hakkını kullanmak istemiş. İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne şunları anlattı:

Arkasında birkaç polis ayakta duruyordu. O da masanın önündeki bir sandalyede oturuyordu. Konuşması için normalde kelepçe olarak kullandıkları plastik bantlarla kırbaçlar gibi vurmaya başladılar; yumruklarıyla da başına ve vücudunun üst kısmına vurdular. Elleri kelepçeli olduğundan kendini korumak için hiçbir şey yapamıyordu.⁶²

Avukat dayağı engellemeye çalışsa da başaramamış. Şunları söyledi:

Bir aşamadan sonra artık sırtımı döndüm. Ona kaç kez vurduklarını bilmiyorum. Daha fazla bakamadım. Durdurmak için yapabileceğim bir şey olmadığını biliyordum. En sonunda ifade verdi...⁶³

Avukat, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne normalde bu koşullar altında ifade tutanağını imzalamayı reddedeceğini ya da tutanağa koşullarla ilgili bir not ekleyeceğini, ama bu kez ikisini de yapamayacak kadar korktuğunu söyledi.

O saatte oradaki tek avukat bendim. Her yerde şiddet vardı ve polis benim orada olmamdan memnun değildi. "Bu insanların neden avukata ihtiyaçları var ki" diyorlardı.⁶⁴

Avukat, müvekkilinin çıkarıldığı mahkemede yargıca gördüğü kötü muameleden söz etmediğini, duruşma sonucunda tutuklanarak hapishaneye gönderildiğini anlattı. Avukat o zamandan beri adli yardım avukatı olarak yeni müvekkil almayı reddediyor.

---

⁶¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

Vaka 4:

Başarısız darbe girişimine karıştığı şüphesiyle yakalanan yüksek rütbeli bir subay hakkında tutuklama kararı verilen bir duruşmaya katılan bir adli yardım avukatı, söz konusu subayın duruşma sırasında hakime Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde tutulurken polisin kendisini dövdüğünü anlattığını aktardı.⁶⁵ Avukat, müvekkilinin hakime omuzunun üst kısmındaki büyük bir morluğu ve vücudundaki diğer morlukları gösterdiğini söyledi.

Müvekkiliyle birkaç gün önce, Ankara Emniyet Müdürlüğü'ndeki sorgusu sırasında görüştüğünü belirten avukat, müvekkiliyle polis ve diğer alıkonanlarla dolu bir koridorda, bir perdenin arkasında yalnızca üç dakikalığına görüşebildiğini, bu kadar zamanda da müvekkili olan subaya ancak haklarını anlatabildiğini söyledi. Görüşme sırasında vücudunda bu morlukların olup olmadığını bilmiyor.

Hakim tutuklama talebini kabul etti. Avukat, mahkeme kayıtlarında müvekkilinin ifadesinde kötü muameleden şikâyet ettiği yer olsa da, hakime morlukları gösterdiği gibi kötü muameleyle ilgili detayların yer olmadığını söyledi.

Vaka 5:

Bir adli yardım avukatı İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, darbe girişimine karıştığı şüphesiyle tutulan bir subay olan müvekkiliyle Ankara Emniyet Müdürlüğü'nde görüştüğünde, polis karakolunda kötü muamele gördüğünü söylediğini ve gömleğini sıyrarak sırtının alt tarafındaki büyük bir morluğu gösterdiğini anlattı.⁶⁶

Subay kötü muameleyle ilişkin şikâyetini avukatın da hazır bulunduğu sorgu sırasında bir polis memuruna da tekrarladı. Ancak polis memuru iddiayı dikkate almayarak bu yaraları darbe gecesini kavga sırasında almış olabileceğini söyledi. Avukat, ifade tutanağında müvekkilinin kötü muamele iddialarına yer verilmediğini, kendisinin de tutanağa bununla ilgili bir not düşmeyecek kadar korktuğunu söyledi.

Subayın duruşma sırasında kötü muameleyle ilgili şikâyetinde bulunmadığını belirten avukatı, hakim müvekkili hakkında tutuklama kararı verdiğini kaydetti.

---

⁶⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

⁶⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

Vaka 6:

İstanbul Barosu avukatlarından Gülhan Kaya, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne Urfa'da polis in iki müvekkiline işkence yaptığını söyledi.⁶⁷ Söz konusu iki kişi yasadışı silahlı bir grup olan Marksist Leninist Komünist Partisi üyesi oldukları gerekçesiyle gözaltına alınmışlardı.

Urfa güvenlik güçleri, 23 Temmuz günü öğle saatlerinde Mehmet Ali Genç ve Metin Kösemen'i sokakta gözaltına aldı.⁶⁸ Gözaltına alınanlardan birinin ailesi Kaya'yla irtibata geçti. Bunun üzerine Kaya, Urfa'daki meslektaşlarını arayarak gözaltındakilerle derhal görüşmelerini istedi. Ancak avukatlar bunu yapamadı.

Kaya bunun üzerine 25 Temmuz'da Urfa'ya uçtuğunu ve nihayet müvekkilleriyle öğleden sonra 2.00 civarında, gözaltına alınmalarının üstünden 48 saatten fazla zaman geçtikten sonra görüşebildiğini söyledi. O gün müvekkilleriyle gizli görüşme yapabilen Kaya, daha sonraki görüşmelerini savcının talimatı üzerine polis eşliğinde gerçekleştirebildi.

Gözaltındaki müvekkilleri Kaya'ya, polis in kendilerini terörle mücadele şubesine getirmeden önce üç farklı karakol dolaştırdığını söylediler. Kaya, "Anlattıkları şeyler dayanılmazdı. Sanki 1990'lar geri gelmişti" dedi.

Kaya, müvekkillerinin anlatımlarını aktararak, polis in onları soyunmaya zorladığını, kavurucu güneş altında saatlerce tuttuğunu, ağır dayak atıp copla tecavüz etmekle tehdit ettiğini anlattı. Ayrıca testislerini de sıkıştırdılar. Gözaltındaki müvekkillerinin anlattıklarını aktaran Kaya, bir polis in müvekkillerine KHK'ların izin verdiği uzun süreli gözaltına atıf yaparak, oradan canlı çıkamayacaklarını, çünkü artık polis in onları 30 gün boyunca tutmaya hakkı olduğunu söylediklerini kaydetti. İnsan Hakları İzleme Örgütü, gözaltında tutulan başkalarından da polis in özellikle gözaltı süresinin uzatılmasına atıf yaparak gözaltındakileri korkuttuğuna dair iddialar dinledi.

Kaya, müvekkillerinin karınlarında, sırtlarında ve omuzlarında morluklar, yüzlerinin yan taraflarında ise çizikler gördüğünü anlattı. Birinin tek omuzunda yanık izine benzeyen bir iz de gördüğünü belirtti.

---

⁶⁷ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, İstanbul, Ağustos 2016.

⁶⁸ Vaka ve olayla ilgili detayların büyük bölümü basında yer aldı. Bkz: <http://www.birgun.net/haber-detay/30-gunluk-gozalti-suresi-aym-ye-tasindi-122878.html>

Kaya, bir zaman sonra müvekkillerinin tüm detayları anlatabilmek için erkek bir avukatla görüşmelerinin mümkün olup olmadığını sorduklarını söyledi. Ne var ki onlara bir erkek avukat sağlamak mümkün olmamıştı.

Gözaltındakiler Kaya'ya birkaç kez muayene için doktora götürüldüklerini söylediler. Bir defasında doktor kendilerini görmemiş bile. Polis doktordan sağlık raporunu alıp gelinceye kadar arabanın içinde bekletilmişler. Bir başka sefer de, durumlarını gören bir doktor doğru düzgün bir muayene yapmak istemiş. Ama polis tarafından kenara çekilip konuşulan doktor sonrasında herhangi bir muayene yapmadan raporu imzalamış. Kaya, bu iki kişinin mahkemeye çıkarılmalarından bir gün önce, yani gözaltına alındıktan 12 gün sonra, kapsamlı bir sağlık muayenesinden geçtiklerini söyledi.

Avukat sağlık raporunun kopyasını almak istediğinde savcıya danışan polis avukata olağanüstü hal sebebiyle belgeyi göremeyeceğini söyledi.

Kaya, dava dosyasına, müvekkilleriyle ifadeleri alınmadan önce beş dakikalığına görüşebildi ve ancak o zaman Marksist-Leninist Komünist Parti üyesi olmakla suçlandıklarını öğrendi.

Savcı Kaya'nın gözaltındaki müvekkillerinin tutukluluklarıyla ilgili kararın verileceği duruşmadan önce, müvekkillerini mahkemeye hazırlamak için görüşme talebini de reddetti. Duruşma sırasında hakim, sanıkların yasadışı örgüt üyeliğiyle suçlandığını söylemesine karşın, ne hakim ne de savcı herhangi bir kanıt sundular.

Kaya, duruşma sırasında müvekkillerinin gözaltında işkence gördüklerini beyan ettiklerini, fakat hakimin birkaç cümle sonra sözlerini kesip bunun davayla ilgili olmadığını ve kendisini ilgilendirmediğini söyleyerek onları susturduğunu söyledi. Kaya müvekkillerinin gözaltına alınmalarından 12 gün sonra, mahkemeye çıktıklarında bile kötü muameleden kaynaklandığı anlaşılan izlerin hâlâ gözle görülebildiğini belirtti.

Kaya polisin müvekkillerine işkence yaptığı iddialarıyla ilgili savcılığa suç duyurusunda bulundu.

Vaka 7 ve 8:

Bir adli tıp uzmanı İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, vücutlarında dövüldüklerine dair izler bulunan iki şüphelinin sağlık muayenelerini yaparken gördüklerini anlattı.⁶⁹

Adli tıp uzmanı gözaltındakilerden birinin başarısız darbe girişimine karıştığı şüphesiyle tutulan bir subay olduğunu söyledi. Polis bu kişiyi 36 saat boyunca elleri arkadan bağlı, alnı yere degecek şekilde eğilmiş halde dizleri üstünde oturtmuş. Ne zaman hareket etmeye kalkışsa polis sırtına ve başına kemerle vuruyormuş. Subay adli tıp uzmanına, polisin kendisini daha sonra zorunlu askerliğini yapmakta olan erlerin bulunduğu bir hücreye yerleştirdiğini ve askerlerin de kendisini ciddi şekilde dövüklerini söylemiş.

Adli tıp uzmanı "Vücudunda morarmamış yer yoktu ve zorlayıcı pozilyonda tutulduğu için donmuş omuz hastalığından şikâyetçiydi" dedi.⁷⁰

Adli tıp uzmanının incelediği ikinci vaka Gülen hareketiyle bağlantısı olduğu şüphesiyle gözaltına alınan bir işadımıydı. İlk iki muayenede herhangi bir yaralanma izi yoktu. Ancak üçüncü muayenede adli tıp uzmanı işadımının sırtında morluklar gördü. Uzman "Morlukların sert zeminde yatmaktan kaynaklandığını söyledi, ama morlukların sebebinin bu olmasına imkân yoktu. Birisi sırtına künt bir cisimle vurmuştu" dedi.⁷¹

Uzman, ikisinin de yaralarının kayıt altına alınmasını istemediğini ama kendisinin yine de rapora yazdığını söyledi.

Vaka 9:

Ankara Barosu'na kayıtlı bir avukat İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, müvekkiliyle görüşmes sırasında müvekkilinin kendisine polisin hem kendisine hem de arkadaşına kötü muamele yaptığını anlattığını söyledi.⁷² Müvekkili, 25 Temmuz civarında Gülen hareketiyle bağlantısı olduğu şüphesiyle gözaltına alınmış, ancak şu anda tutuklu bulunan işsiz bir öğretmen.

---

⁶⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, İstanbul, Ağustos 2016.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

⁷² İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

Avukat, müvekkilinin anlattıklarını şöyle aktardı: polis ilk önce arkadaşını gözaltına almış ve işkence yaparak kendisini ihbar etmesini sağlamış. Polis müvekkilini karakola getirdikten sonra, yoğun olarak dövmüşler. Karısını karakola getirip tecavüz etmekle tehdit edince, suçlamaları kabul etmeye karar vermiş. Polis, kendisinin önünde itirafı kayıt altına alması için farklı bir adli yardım avukatını getirmiş. Ancak müvekkili bu koşullarda ifade vermeyi reddedince polis bir kez daha karısına tecavüz edeceği tehdidinde bulunmuş ve müvekkili sonunda suçlamaları kabul etmiş.

Sağlık raporunu avukat görmese de, kendisi gören müvekkili avukata, doktorun kendisini karakolda muayene ettiğini ama raporda iyi olduğunun yazdığını söylemiş.

Vaka 10:

Başarısız darbe girişiminden kısa süre sonra gözaltına alınan bir kadın, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, polisin yeterince su ve yemek vermediğini, uzun süre aynı pozisyonda oturmaya zorladığını ve uykusuz bıraktığını anlattı.⁷³

Polis karakoluna getirildiğinde başka kadınların da olduğu bir odaya yerleştirdiğini söyleyen kadın şunları anlattı:

Polis bizden sürekli aynı pozisyonda, birbirimizle konuşmadan ve kıpırdamadan sandalyede dimdik oturmamızı istedi. Pozisyonumuzu değiştirmeye kalkıştığımızda gardiyanlar ve polisler bize bağırıyor, koşulların çok daha zor olduğu nezarethaneye atacaklarını söylüyorlardı. Uyumayalım diye [odaya] sürekli gürültü yapan bir telsiz getirdiler ve televizyonun sesini sonuna kadar açtılar.⁷⁴

Bu kadın İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne ancak gözaltındaki ilk günün akşamına doğru ufak bir parça çikolata ile bir parça ekmek verdiklerini söyledi. Gözaltına geceyarısını biraz geçe alınmıştı. Başka herhangi fiziksel bir kötü muamele görmediğini ifade etti.

---

⁷³ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

⁷⁴ Ibid.

Vaka 11:

24 Temmuz günü polis Antalya’da öğretmen Eyüp Birinci ve kayınpederini gözaltına aldı.⁷⁵ Birinci’nin eşi İnsan Hakları İzleme Örgütü’ne olanları anlattı ve hem eşinin hem babasının gözaltında yaşadıklarını detaylı olarak anlattığı şeyleri kaleme aldığı belgeleri İnsan Hakları İzleme Örgütü’yle paylaştı.⁷⁶

Birinci’nin eşi, gözaltına alınmalarından sonra eşini ve babasını görmek için defalarca uğraşmasına rağmen başaramadı. İki kez kocası için karakola temiz çamaşır götürdü. 30 Temmuz’da polis kendisini arayarak acilen temiz iç çamaşırı ve terlik getirmesini istedi.

Birinci’nin eşi, eşi gözaltına alındıktan altı gün sonra, 1 Ağustos’ta bir avukatın Birinci’yle görüşmeye çalıştığını, ancak izin verilmediğini söyledi. Avukat, 2 Ağustos’ta tekrar ziyaret etmeye çalışınca polis Birinci’nin artık orada olmadığını söyledi. Buna rağmen avukat Birinci’nin kayınpederiyle görüşmeyi başardı. Avukatın gözaltındaki diğer kişilerin ne durumda olduklarını sorması üzerine polis bu görüşmeyi sona erdirdi. Görüşme toplam iki dakika sürdü.

Sonunda bir savcı, avukata Birinci’nin hastaneye götürüldüğünü söyledi, ancak ne sebebini ne de hangi hastaneye götürdüklerini açıkladı. Birinci’nin eşi çeşitli hastaneleri aramaya başladı ve nihayet kocasının izini buldu. Ancak hastaneye gittiğinde polis, eşiyi konuşmasına izin vermedi. Tekrar görmeye gittiği savcı ise bu kez eşinin karın ağrısıyla hastaneye yatırıldığını söyledi. Birinci’nin eşi hastaneye geri döndü.

Eşimin odasına daldım. Etrafta kimse yoktu. Ona ne olduğunu sordum.
Bana polisin kendisini fena dövdüğünü ve o yüzden bağırsaklarının zarar gördüğünü, ameliyat edildiğini söyledi. Ayrıca pantolonunun da yırtıldığını söyleyerek yeni bir tane istedi. Polis gelmeden çabucak oradan çıktım.⁷⁷

Ertesi gün eşi doktora Birinci’nin durumunu sordu. Doktor eşini 29 Temmuz’da ameliyat ettiklerini ve bağırsaklarından 10 santimetre aldıklarını anlattı. Eşi daha fazla bilgi ve yazılı

---

⁷⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü’yle telefonda görüşme, Ağustos 2016. Bu vaka medyada yer aldı. “Antalya Emniyeti’nde korkunç işkence”, Zaman Avustralya gazetesi, 7 Ağustos 2016, <http://www.zamanaustralia.com.au/2016/08/antalya-emniyetinde-korkunc-iskence/>

⁷⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü kayıtlarında mevcut.

⁷⁷ Ibid.

rapor isteyince, doktor onu başhekimine yönlendirdi. Başhekim aileye daha fazla bilgi verilemeyeceğini ve hiçbir tıbbi belgenin gösterilmeyeceğini söyledi.

Birinci'nin eşi, kocasının daha önce hiçbir sağlık sorunu yaşamadığını söyledi. İnsan Hakları İzleme Örgütü bu ameliyatın Birinci'nin gördüğü iddia edilen kötü muamele yüzünden mi gerektiğini doğrulayamadı.

Binici'nin eşi 10 Ağustos'ta diğer iki akrabasıyla birlikte hapisanedeki babasını ziyarete gitti. Burada cam arkasından telefonla görüşebildiler. Birinci'nin eşinin anlattığına göre babası kocasının dövüldüğünü gördüğünü, burnunun kanadığını ve birkaç kez hastaneye götürüldüğünü anlatmış.

24 Ağustos'ta savcıya verdiği (ve İnsan hakları İzleme Örgütü'nün gördüğü) ifadesinde Eyüp Birinci, 24 Temmuz'da gözaltına alındığını ve Kaçakçılık ve Organize Suçlar Şubesi'ne götürüldüğünü, burada avazı çıktığı kadar Türk hükümetinin tabiriyle "FETÖ"ye (Fethullahçı terör örgütü) küfretmeye zorlandığını, rulo yapılmış bir gazeteyle başına vurulduğunu, yüzünün burnu kanayana kadar bir dolaba vurulduğunu, yumruklandığını ve tokatlandığını ve okuyamadığı bir kâğıdı imzalamaya zorlandığını detaylarıyla anlattı. 28 Temmuz'da polise ifade için götürüldüğünde bir kez daha dövüldüğünü belirtti:

Gözlerim bağlı idi. Odada 3-4 kişi olduğunu hissettim. Ancak beni gözaltına alan komiser konuşuyordu... 'Bildiklerini anlat, Antalya'da ne işin var' diyerek çırılçıplak soydular... Gözaltına alan, ismini bilmediğim, komiser olduğunu düşündüğüm yüzüme gözüme tokatla vurmaya başladı...[A]yaklarımın altına, karnıma vurarak, sonrasında hayalarımı sıkarak 'seni hadım ederim' şeklinde sözler söyleyerek işkenceye devam ettiler. Yüzüstü yatırıp sağ kolumu ve sol kolumu geri çevirerek, polis memuru bana bu şekilde işkence yaptı Sonrasında sırt üstü döndürüp ayaklarımı ıslatıp copla vurmaya başladılar. Sonra her iki koluma da copla vurdular. Boynumu ıslatıp copla boynuma da vurdu... Hatta copu ağzıma sokup ağzımda çevirdi... Sonrasında kaldırıp yumrukla vurmaya başladı. Her vurduktan sonra dik dur diyerek karnıma dakikalarca vurdu.⁷⁸

---

⁷⁸ İnsan Hakları İzleme Örgütü kayıtlarındaki, 24 Ağustos'ta Antalya savcısına verdiği ifadenin kopyasından

İlk doktor muayenesinin gözaltına alındığı gün karakolda yapıldığını ve doktorun dövüldüğüne dair kanıtları "basit, ciddi değil" diyerek görmezden geldiğini söyledi. Daha sonraki günlerde de doktorun muayene ettiğini ve 28 Temmuz'da yapılan sorgu esnasında bayıldığında doktorun iç kanama teşhisi koyması üzerine hastaneye götürüldüğünü anlattı.

Vaka 12:

Ankara Barosu'na kayıtlı bir avukat, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, müvekkiliyle gözaltında görüştüğünde kötü muamele şikâyetinde bulunmadığını söyledi.⁷⁹ Ancak serbest bırakıldıktan sonra kendisiyle konuşan müvekkili, polisin giysilerini çıkardığını ve kendisine işkenceye varan kötü muamele yaptığını söyleyerek, bu yüzden iç kanama geçirdiğini ifade etti. Avukat müvekkilinin daha fazla zarar görme ihtimaline karşı daha fazla detay vermek istemedi.

Avukat yaralanmalarla ilgili doktor raporu aldıklarını, ancak müvekkilinin, darbeye ilgili soruşturmalar ve davalar sona erinceye kadar gördüğü kötü muameleyle ilgili şikâyetinde bulunmamaya karar verdiğini söyledi. Müvekkili başına gelebileceklerden korktuğu için İnsan Hakları İzleme Örgütü'yle doğrudan görüşemeydi.

Vaka 13

İstanbul'dan üç avukat İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, Kürdistan İşçi Partisi'yle (PKK) bağlantılı olduğu iddia edilen bir gruba karşı yürütülen kapsamlı bir operasyon çerçevesinde, yaşları 18 ile 35 arasında değişen 19 Kürt kadın ve erkeğin 11 Ağustos'ta gözaltına alındığını ve 17 gün gözaltında tutulduğunu anlattılar.⁸⁰ Gözaltına alınanların hepsi ilk olarak İstanbul Esenler'deki Atışalanı Polis Karakolu'nda tutulmuş, aralarından beşi gözaltının onuncu gününde Vatan Caddesi'ndeki İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne nakledilmişti. Üç kadın şüpheli ise Gayrettepe Emniyet Müdürlüğü'ne sevk edildi.

Avukatlardan biri İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, Atışalanı Karakolu'nda tutulanların yedisini gözaltının altıncı gününde gördüğünü söyledi. Avukata, özel harekattan bir grup polisin kendilerini dövdüğünü, küfrettiğini ve tehdit ettiğini, gözaltının ilk üç gününde kendilerine çok az yemek verildiğini anlattılar. Aşırı kalabalık ve yatak bulunmayan

---

⁷⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü ile görüşme, Ankara, Ağustos 2016.

⁸⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün İstanbul barosundan üç avukatla yaptığı telefon görüşmeleri, 8, 19, 20, 22 Eylül, 2 Ekim 2016.

hücrelerde gözaltında tutulanlar, dönüşümlü olarak yerdeki battaniyelerde uyuyorlardı. Avukat müvekkillerini ikinci ziyaretinde artık dayak atılmadığını söylediklerini aktardı.

Diğer avukat İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne, Vatan Emniyet'te tutulan beş kişinin, kendisi gözaltına alınmalarının 17'nci gününde gidinceye kadar hiçbir avukatla görüşmediğini söyledi. İlk olarak içlerinden biriyle, daha sonra beşiyle de görüştü. Gözaltındakiler defalarca dövüldüklerini, tek tek karanlık bir odaya alınıp çırılçıplak soyulduklarını, copla testislerine vurulduğunu ve copla tecavüz tehdidinde maruz kaldıklarını anlattılar. Sessizliklerini kırmak ve ifade vermelerini sağlamak için polisin kendilerini tehdit ettiğini eklediler. Tehditler ve ifade vermedikleri takdirde olabileceklerden korkan beş kişi, avukatları eşliğinde polise ifade vermeye karar verdiler.

Beş kişiden biri olan İ.B., hapisanedeyken Vatan Emniyet Müdürlüğü'ndeki gözaltında yaşadıklarını avukatına yazılı olarak ilettiler:

Beni avukat görüşü diye 3 gün boyunca her gün sorguya götürdüler (İstanbul-Vatan'da). Üzerimdeki kıyafetleri indirip ve yırtarak cinsel organlarımızı sıkma, darp etme, iğrenç yönelimlerde bulunarak, tehditler savurdular. "Annemi buraya getirdim konuşmazsan gözünün önünde ona tecavüz edeceğim" dedi. Kafama bir torba geçirip ellerimi arkadan bağlayıp kafamı yere, duvara vura vura beni, alçakça gülerek, domalık dedikleri bir pozisyona getirerek "yok mu buna tecavüz edecek baba yiğit" diye bağırıp gülüyorlardı. Vücudumun her yerini darp içinde bıraktılar.... İşlemediğim bir suç, hayatımda görmediğim tanımadığım biri tanıtmak için "tanıyacaksın yoksa sana daha çok şey yapacağız" gibi hakaret ve tekmelerle üstüme geliyorlardı. Sonra "7-8 kişiyi mahkemeye getirtir, üstüne ifade verdiririm, bir daha dışarıyı göremezsin; eğer suçu kabul edip isim vermezsen hayatını kaydırırız" dediler. Darp raporları aldığım her gün beni bir kez daha darp ediyorlardı... Sen istediğin kadar rapor al bize sökmez herşey bizim elimizde dediler.⁸¹

---

⁸¹ İ.B.'nin elle yazarak avukatına verdiği ifadesi, 26 Eylül 2016. Belgenin tam kopyası İnsan Hakları İzleme Örgütü'nde mevcut.

Gözaltındaki F.P. de benzeri bir muameleden söz ederek, uzun süre dövüldüğünü, boğazının sıkıldığını, alay edildiğini ve polislerin "Haydar Dayı" dedikleri copla tecavüzle tehdit edildiğini anlattı. Yazdığı notta, ilk sorgusundan sonraki geceyi şöyle anlatıyor:

Arkadaşlarımın dediklerine göre sabaha kadar sayıklıyormuşum "yapmayın, vurmayın" v.b. şeyler. İkinci gün yine geldiler. Diğer arkadaşlara da sırayla "avukatın geldi" diyerek aynı şeyler yapıyordu. Psikolojimiz bozulmuştu artık... Aklımızda kalan tek şey, yeter ki ailemize kötü bir şey yapmasınlar çünkü artık her şeyi yapmıştı bize.⁸²

Gözaltındaki K.U. ise şunları anlattı::

[Haseki Hastanesinde] bende iç iltihaplanma olduğu için doktora dile getirdim. Doktor beni kontrol için başka hastaneye sevk etmek istedi. Bunu duyan polisler beni apar topar hastaneden polis arabasına götürdüler ve polisler orada benim yüzüme yumruk attı, tokat vurdular. Bana ve yanımda bulunan arkadaşlara hakaret, küfürler. dini kimliğimizi sorgulamalar...Gece yarısı gelip, "avukatınız gelmiş" diye bizi sorguya götürüp darp ediyorlardı. Küfürler hatta taciz ettiler.⁸³

Üçüncü avukat, müvekkillerinden yalnızca birini, 28 Ağustos'ta 17 gündür gözaltında tutulduğu Gayrettepe Emniyet Müdürlüğü'nden adliyeye getirdiklerinde görebildiğini söyledi. Adliyede müvekkilinin kendisine gözaltına ilk alındığında dövüldüğünü ve başından yaralandığını söylediğini, ancak kendisinin belirgin bir şey görmediğini belirtti. Müvekkil avukatına ara sıra sağlık muayenesine götürüldüğünde bile muayenenin üstünkörü yapıldığını, diğer zamanlarda ise içeride rapor hazırlanırken kendisinin hastane önünde, polis otobüsünün içinde bekletildiğini anlattı. Avukatına sürekli tecavüzle tehdit edildiğini ve defalarca sözlü tacize maruz kaldığını söyledi. Baronun atadığı bir adli yardım avukatıyla sadece birkaç dakika görüşebildiğini ve karakolda, pek okuyamadığı uzun bir ifade tutanağını bu avukatın bulunduğu bir ortamda imzaladığını aktardı. Gözaltındaki bu

---

⁸² F.P.'nin elle yazarak avukatına teslim ettiği ifadesi. 26 Eylül 2016. Belgenin tam kopyası İnsan Hakları İzleme Örgütü'nde mevcut.

⁸³ K.U.'nun elle yazarak avukatına teslim ettiği ifadesi. 26 Eylül 2016. Belgenin tam kopyası İnsan Hakları İzleme Örgütü'nde mevcut.

kişi, savcılığa gtrldğinde de, mahkemeye çıkarıldığında da adli yardım avukatının gelmediğini ifade etti.

28 Ağustos'ta hakim önüne çıkarılan tüm şüpheliler polisin kendilerine gözaltında işkence ve kötü muamele yaptıklarını ifade ederek şikyette bulundular. 19 kişiden 14' tutuklanarak tutukevine gönderildi. 14 kişi arasında Vatan Emniyet'te tutulan beş kişiden dördü de bulunuyor. Burada tutulan beşinci kişi, önce serbest bırakıldı ama daha sonra yeniden tutuklanarak hapisaneye gönderildi.  avukat müvekkillerini temsilen gözaltında işkence ve kötü muameleyle ilgili resmi suç duyurusunda bulunmayı planlıyorlar.

V. İşkence ve Kötü Muamelenin Cezasız Kaldığı Bir İklim

667 sayılı KHK'nın son derece kaygı verici bir hükmü, "Bu Kanun Hükmünde Kararname kapsamında karar alan ve görevleri yerine getiren kişilerin bu görevleri nedeniyle hukuki, idari, mali ve cezai sorumluluğu doğmaz" demektedir (*Madde 9 (1)*). Bu hüküm polis memurları ve diğer görevlilere, herhangi bir hukuki ya da başka türlü bir sonuç doğmasından korkmaksızın gözaltındakilere kötü muamele yapabileceklerine ve haklarını ihlal edebileceklerine dair net bir mesaj veriyor. Bu madde ayrıca, Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan ve yetki kısıtlamasına gidemeyeceği işkence ve kötü muamele fillerini önleme ve cezalandırma yükümlülüğünün de açık bir ihlalidir.

Darbe girişimi sonrasında dile getirilen işkence ve kötü muamele iddialarına tepki olarak, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan dahil, hükümet yetkilileri, Türkiye'nin işkenceye sıfır toleransı olduğunu söylediler. Ne var ki, sık sık işkence ve kötü muamele iddialarının yalan ve propaganda olduklarını söyleyen yetkililer, bu iddiaların gerektirdiği tepkiyi göstermekte de başarısızlığa uğradılar.

Örneğin, Adalet Bakanı Bekir Bozdağ bir televizyon röportajı sırasında, Uluslararası Af Örgütü'nün işkence ve kötü muamele iddialarına yer veren 24 Temmuz tarihli açıklamasına cevap niteliğindeki daha sonra metin halinde bakanlığın websitesine de konulan beyanında, "Kim Türkiye'nin cezaevlerinde işkence var diyorsa, yalan söylüyordur, iftira ediyordur. Ceza evlerimizde işkencenin olması kesinlikle mümkün değildir"⁸⁴ dedi. Bakanlık websitesindeki 25 Temmuz 2016 tarihli basın açıklamasında da bulguları sert bir dille reddedilen Uluslararası Af Örgütü "Fethullahçı Terör Örgütü'ne alet olmakla" suçlandı.⁸⁵

Başbakan Binali Yıldırım da benzer biçimde insan hakları gruplarınca dile getirilen gözaltındakilere kötü muamele edildiği iddialarını reddetti.⁸⁶

---

⁸⁴ "Bozdağ: Cezaevlerinde İşkence Kesinlikle Yoktur", Adalet Bakanlığı websitesinden, 2 Ağustos 2016, <http://www.basin.adalet.gov.tr/Etkinlik/bozdag-cezaevlerinde-iskence-kesinlikle-yoktur> (erişim tarihi 21 Eylül 2016).

⁸⁵ "Basın Açıklaması (25.07.2016)", Adalet Bakanlığı websitesi, 25 Temmuz 2016, <http://www.basin.adalet.gov.tr/BasinAciklamasi/basin-aciklamasi-25072016> (erişim tarihi 21 Eylül 2016).

⁸⁶ "Turkish Premier Demands US Help with Gülen", ("Türkiye Başbakanı Gülen'le ilgili ABD'nin Desteğini İstiyor) *Wall Street Journal*, 26 Temmuz 2016, <http://www.wsj.com/articles/turkish-premier-demands-u-s-help-with-gulen-146955265> (erişim tarihi 21 Eylül 2016).

Öte yandan bazı hükümet yetkililerinin kötü muameleyi teşvik ettikleri görülüyor. Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi, 1 Ağustos tarihli bir konuşmasında darbeyi planlayanlarla ilgili olarak şunları söyledi: Bunları öyle deliklere tıkacağız ki, öyle deliklerde cezasını çekecekler ki, bunlar bir daha o Allah'ın güneşini nefes aldıkça görmeyecekler. Güneş yüzü görmeyecekler. Bir daha insan sesi duymayacaklar. 'Gebertin bizi' diye yalvaracaklar. 'Gebertin bizi' diye."⁸⁷

Türkiye hükümetinin Birleşmiş Milletler İşkence Özel Raportörü'nün ülkeye yapacağı ziyareti erteleme kararı da hükümetin işkencenin önlenmesi ve ihlallerle ilgili hesap verebilirliği sağlamak konusundaki taahhütlerinin de sorgulanmasına yol açıyor.

---

⁸⁷ "Nihat Zeybekçi: Lağım fareleri gibi ölecekler", Haber Türk, 1 Ağustos 2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1275177-nihat-zeybekci-lagim-fareleri-gibi-olecekler> (erişim tarihi 21 Eylül 2016).

VI. Uluslararası ve Yerel Kuruluşların Tepkileri

Birçok yerel kuruluş ve dernek de KHK'ler, gözaltında kötü muameleye karşı koruyucu tedbirlerin zayıflatılması ve devletin darbeye verdiği tepkinin niteliğiyle ilgili kaygılarını dile getirdiler.

Türk Tabipleri Birliği, Adli Tıp Uzmanları Derneği ve İnsan Hakları Vakfı, sağlık muayenesinin gözaltı merkezlerinde yapılması konusundaki zorlamalarla ilgili kaygılarını ifade ettiler.⁸⁸ İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı da gözaltına alınanların yayınlanan fotoğraflarındaki berelenmeler ve diğer yara izlerinden endişe duyduklarını kaydettiler.⁸⁹ Helsinki Yurttaşlar Derneği, İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Araştırmaları Derneği, İnsan Hakları Gündemi Derneği ve Uluslararası Af Örgütü Türkiye'nin yaptığı ortak açıklamada da işkence ve kötü muameleye karşı koruyucu tedbirlerin askıya alınmasından duyulan endişe dile getirildi.⁹⁰ Adana Barosu Başkanı Mengücek Gazi Çıtırık, gözaltındakilere müdafilik görevini yerine getirmeye çalışan avukatlara kolluk tarafından olumsuz muamele yapıldığına dair şikâyetlerden duydukları kaygıyı dile getirerek Adalet Bakanı'na tüm şüphelilerin bir avukatın yardımını alma hakkı olduğu ilkesini hatırlattı. Adana Barosu Başkanı ayrıca, bazı KHK maddelerini de eleştirerek baroya bu maddelerden dolayı ihlal şikâyetleri geldiğini söyledi.⁹¹

Uluslararası aktörler de kaygılarını dile getirdiler. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, 20 Temmuz günü yaptığı açıklamayla darbe girişimini kınadığını, ancak darbeye karıştığı şüphesiyle yakalananlara gözaltında işkence ve kötü muamele yapıldığını gösteren fotoğrafların kaygı verici bulunduğunu söyledi.⁹² 26 Temmuz'da ilk KHK ile ilgili yaptığı yorumda

---

⁸⁸ Bkz "İşkence Yasası, İşkenceyi Önlemeyi de İçerir", Bianet haber sitesi, 9 Ağustos 2016, <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/177654-iskence-yasagi-iskenceyi-onlemeyi-de-icerir>

⁸⁹ "İşkence Mutlak Olarak Yasaktır!", İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı basın açıklaması, 19 Temmuz 2016, <http://www.ihd.org.tr/basina-ve-kamuoyuna-2/> (erişim tarihi: 21 Eylül 2016).

⁹⁰ "Ortak Açıklama", beş hak örgütünün basın açıklaması, 26 Temmuz 2016, http://www.rightsagenda.org/index.php?option=com_content&view=article&id=801:ortak-acklama&catid=128:takmazoo8basacik&Itemid=257 (erişim tarihi: 21 Eylül 2016).

⁹¹ "İçişleri Ve Adalet Bakanlığı'na Duyuru (26/07/2016)", Adana Barosu websitesi, 26 Temmuz 2016, <http://www.adanabarusu.org.tr/haberler/icisleri-ve-adalet-bakanligi-na-duyuru-26072016.html> ve Bianet haber sitesinin Mengücek Gazi Çıtırık ile yaptığı röportaj, Adana Barosu websitesi, 10 Ağustos 2016, <http://www.adanabarusu.org.tr/haberler/dusman-hukukuyla-degil.html> (her ikisine erişim tarihi: September 21, 2016).

⁹² "Situation in Turkey", (Türkiye'deki Durum) Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, 20 Temmuz 2016, <http://www.coe.int/en/web/commissioner/-/situation-in-turkey> (erişim tarihi: 16 Eylül 2016).

da Komiser, KHK'nın bazı maddeleriyle ilgili duyduğu derin endişeyi dile getirdi. Bu maddeler arasında gözaltı süresinin 30 güne çıkarılması ve avukat-müvekkil ilişkisinin gizliliği dahil olmak üzere alıkonulan kişilerin avukata erişim hakkına yönelik kısıtlamalar bulunuyor.⁹³

Darbe girişiminin ardından Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri Zeid Ra'ad al Hussain ile aralarında işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve ceza hakkında BM Özel Raportörü'nün de bulunduğu bir grup bağımsız BM uzmanı, Türkiye hükümetine insan haklarına ilişkin yükümlülüklerine uyması için çağrıda bulundular. Yüksek Komiser al Hussain, diğerlerinin yanı sıra masumiyet karinesine, hukuk yollarına erişim ve adil yargılanma haklarına saygı ile bağımsız gözlemcilerin gözaltı yerlerine erişimine izin verilmesinin önemini vurguladı.⁹⁴ Verdiği bir röportajda Komiser, kendisine Türkiye'de gözaltında tutulanlara işkence ve kötü muamele yapıldığına dair iddiaların ulaştığını ve bunları araştırmak için bağımsız gözlemcilerle birlikte bir ziyaret gerçekleştirmeyi düşündüğünü söyledi.⁹⁵

Darbe girişiminin ardından İşkenceye Karşı BM Komitesi, işkence iddialarına ilişkin izleme talebinde bulunduğu konuların kapsamını genişletti ve izleme usullerini hızlandırdı. Türkiye hükümetine gönderdiği 31 Ağustos 2016 tarihli mektupta Komite, 667 sayılı KHK'ye ve hükümetin yargı bağımsızlığını sağlayamayacağına dair kaygılarını dile getirdi.⁹⁶

---

⁹³ “*Measures taken under the state of emergency in Turkey*” (Türkiye’de Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirler), Avrupa Konseyi İnsan hakları Komiseri, 26 Temmuz 2016, <http://www.coe.int/en/web/commissioner/-/measures-taken-under-the-state-of-emergency-in-turkey> (erişim tarihi: 16 Eylül 2016). Gayri resmi Türkçe çevirisi için bkz: <http://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2016/07/Nils-Muiznieks-Türkiye’de-Olağanüstü-Hal-Kapsamında-Alınan-Tedbirler.pdf>. Ayrıca Avrupa Konseyi İnsan hakları Komiseri’nin 27-29 Eylül 2016 tarihlerinde Ankara’ya yaptığı ziyaretten sonra yayınladığı memoranduma bakınız. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2942050&SecMode=1&DocId=2386132&Usage=2> (erişim tarihi: 3 Ekim 2016).

⁹⁴ “*UN human rights chief urges Turkey to uphold rule of law in response to attempted coup*” (BM insan hakları komiseri Türkiye’den darbe girişimine cevaben hukukun üstünlüğünü korumasını talep ediyor), BM Haber Servisi, 19 Temmuz 2016, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=54492#.V694VPl97ak> (erişim tarihi: 16 Eylül 2016).

⁹⁵ Stephanie Nebehay, “*U.N. rights boss decries purge in Turkey, voices concerns on China*,” (“BM haklar başkanı Türkiye’deki gözaltıları kınadı, Çin’le ilgili kaygılarını dile getirdi), Reuters, 10 Ağustos 2016, <http://www.reuters.com/article/us-turkey-security-un-rights-idUSKCN10L1WR> (erişim tarihi: 16 Eylül 2016).

⁹⁶ BM İşkenceye Karşı Komite’nin Türkiye Hükümetine mektubu, 31 Ağustos 2016, http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/TUR/INT_CAT_FUL_TUR_25040_E.pdf (erişim tarihi: 16 Eylül 2016).

AÇIK ÇEK

Türkiye’de Darbe Girişimi Sonrası İşkenceye Karşı Koruma Tedbirlerinin Askıya Alınması

15-16 Temmuz 2016 tarihlerinde ordu içindeki bazı unsurların Türkiye’nin seçilmiş hükümetine karşı kalkıştığı askeri darbe girişimi en az 241 vatandaş ve güvenlik mensubunun hayatını kaybetmesine yol açtı. Başarısız darbe girişiminden kısa bir süre sonra, Türkiye hükümeti olağanüstü hal ilan etti ve gözaltında kötü muameleye karşı koruma tedbirlerini önemli ölçüde zayıflatan kanun hükmünde kararname çıkardı.

Hükümetin, istisnai koşullarda olağanüstü hal ilan etmeye, darbe girişimi sırasında işlenen - cinayet ve bedensel zarara yol açmak dahil - suçları soruşturmak ve sorumlulardan hesap sormak hakkı bulunmakla beraber, bunları işkence ve kötü muamele yasağını da içeren insan hakları hukukundan doğan yükümlülükleri çerçevesinde yapmalıdır.

Kırkı aşkın avukat, insan hakları aktivistleri, gözaltından serbest bırakılmış kişi, sağlık personeli ve adli tıp uzmanıyla gerçekleştirilen görüşmelere dayanarak hazırlanan Açık Çek, kötü muameleye karşı koruma tedbirlerinin zayıflatılmasıyla gözaltı koşullarının nasıl olumsuz etkilendiğini ortaya koyuyor. Raporda, darbe girişiminden bu yana polis gözaltında yaşandığı iddia edilen ve zorlayıcı pozisyonlarda tutma, uykusuz bırakma, ağır dayak, cinsel taciz ve tecavüz tehditleri dahil 13 kötü muamele vakası anlatılıyor.

İnsan Hakları İzleme Örgütü Türkiye makamlarına KHK’ların ilgili maddelerini iptal ederek gözaltında kötü muameleye karşı koruyucu tedbirlerin derhal geri getirilmesi, gözaltında tutulan herkese gereğince ve bağımsız sağlık muayenesi sağlanması ve tüm işkence ve kötü muamele iddialarının vakit geçirmeden tarafsız olarak soruşturulması için çağırıda bulunuyor.

İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün belgelediği polis işkence ve kötü muamelesi vakalarından bazılarının yaşandığı Vatan Caddesi’ndeki İstanbul Emniyet Müdürlüğü

© 2016 Human Rights Watch